

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN EKONOMİSİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE BİR KUŞAK
BİR YOL STRATEJİSİNİN İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Shah Jahan HAKİMİ

KOCAELİ 2019

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**AFGANİSTAN EKONOMİSİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE BİR KUŞAK
BİR YOL STRATEJİSİNİN İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Shah Jahan HAKİMİ

Doç. Dr. Ayhan ORHAN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

AFGANİSTAN EKONOMİSİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE BİR KUŞAK BİR
YOL STRATEJİSİNİN İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: ShahJahan HAKİMİ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 02.10.2019/25

Jüri Başkanı: Doç.Dr. Ayhan ORHAN

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Gülten DURSUN

Jüri Üyesi: Dr.Öğretim Üyesi Zafer ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı hazırlama aşamasında sabrıyla, samimiyetiyle ve bilgisiyle değerli yardımlarını benden esirgemeyen tez danışmanım ve manevi babam öğretim üyesi Doç. Dr. Ayhan ORHAN'a sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bana tez aşamasında beni yalnız bırakmayan değerli aileme özellikle annem ve babama ve her zaman yanımda olan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR	V
ŞEKİL LİSTESİ	VI
TABLO LİSTESİ	VII
GRAFİK LİSTESİ	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
1. ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI.....	2
1.1. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Tanımı, Kapsamı Ve Önemi	3
1.1.1. Uluslararası Ticarete İpek Yolun Önemi	3
1.1.2. Tarihsel Süreçte Ticarete Konu Olan İpek Yolları	3
1.2. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Ortaya Çıkması	4
1.3. Birinci Kuşak Kara Yolları (Belt)	5
1.4. İkinci Kuşak Deniz Yolları (Road).....	6
1.5. Fiber Optik Bağlantı: Dijital İpek Yolu.....	7
1.6. Milletlerden Milletlere Bağlama Stratejisi	7
1.7. Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin İlkeleri, Çerçevesi ile İş Birliği Ana Alanları ve Mekanizmaları	8
1.8. “Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin İlkeleri	10
1.9. “Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin Çerçevesi	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. AFGANİSTAN EKONOMİSİ	14
2.1. Coğrafi Durum	14
2.2. Politik Durum	14
2.3. Sovyet İşgali Öncesi Afganistan Ekonomisi	16
2.4. 1980 Sonrası Ekonomik Durum	17
2.5. Sovyet Çekilmesinden Sonra Afganistan Ekonomisi.....	19
2.6. 2001 Yılından Sonra Afganistan Ekonomisi.....	21
2.7. Genel Ekonomik Durum	22
2.8. Temel Ekonomik Göstergeler	25
2.9. Sektörler	27

2.9.1.	Tarım Sektörü.....	27
2.9.2.	Doğal Kaynaklar	29
2.9.3.	Sanayi Sektörü	32
2.9.4.	Hizmetler Sektörü	32
2.10.	Makro Ekonomik Kriterler	33
2.10.1.	Dış Ticaret.....	33
2.10.2.	Para politikası.....	40
2.10.3.	Maliye Politikası	44
2.10.4.	Enflasyon	46
2.11.	İşsizlik.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		50
3. KÜRESEL TİCARETTE YENİ ARAYIŞLAR “KUŞAK YOL” VE AFGANİSTAN		50
3.1.	Bölgesel Ticaret ve Geçiş Kolaylaştırma Stratejisi	51
3.2.	Sınır Ötesi Ekonomik Bölgesi (CBEZ) Geliştirme ve Kaynak Koridorlarını Kurma Stratejisi.....	52
3.3.	Özel Sektör Gelişimi için Bir Strateji.....	54
3.4.	Bölgesel İşgücü Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Bir Strateji	55
3.5.	Gelişimsel Yardımlar İçin Bir Strateji.....	57
SONUÇ		61
KAYNAKÇA		64

ÖZET

Bu çalışmada Afganistan devletinin Sovyetler Birliği işgalinin öncesi ve sonrası politik ve ekonomik durumunu ve özellikle Afganistan ekonomisinin dönüşümünde Bir Kuşak Bir Yol stratejisini incelemektedir. Amaca ulaşmak için, Afganistan'ın tarihsel geçmiş hakkında bilgi sahip olmak ve ülkenin Sovyet savaşının başlamasından önceki dönemdeki ekonomik durumunu incelemek zaruridir. Bununla birlikte, Tarihi İpek Yolu, toplumların gelişimine ve iletişimine büyük katkılarda bulunmuştur. 2013 yılında Çin başkanı Xi Jinping, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan "One Belt One Road" adlı bir stratejiyi tanıtmıştır. Bu strateji tüm katılımcı ülkeler için ekonomi, politika ve kültür değişimi açısından çeşitli avantajlar içermektedir. Afganistan de dahil olmak üzere birçok ülke bu projeye olumlu ve destekleyici gözle bakmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı "Bir Kuşak Bir Yol" projesinin ilerleyişini araştırmak ve bu bağlamda Afganistan'ın durumunu daha çok ekonomi iş birlikleri açısından analiz etmektir.

Çalışmanın sonucu olarak, son on yıllar boyunca Afganistan ekonomisinin iç ve dış savaşlardan nasıl etkilendiği göstermeye çalışmıştır. Bu savaşların sonucunda Afganistan'ın ekonomik temelleri zayıflamıştır. Afganistan ekonomisini ithalat ve uluslararası yardıma bağlı zayıf bir ekonomi haline getirilmiştir. Ek olarak, 2001 yılında Taliban çöküşünden sonra Afganistan yeni hükümeti kurulmasıyla beraber ülke ekonomisi yeni bir rota izlemiştir ki Afganistan ekonomisindeki gelişmeler açıkça görülmektedir. Bununla birlikte karaya oturmuş olan Afganistan uluslararası pazarına en iyi "Bir Kuşak Bir Yol" projesine bağlayarak dış ticaretini genişletebilir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Ekonomik gelişme, Kuşak Yol.

ABSTRACT

This study is focused on political and economic situation of Afghanistan before and after Soviet invasion to the country specially examines the “One Belt One Road” strategy in the transformation of the Afghan economy. However, to achieve this goal, it is imperative to have some historical background about the country and to review the economic development of the country before the start of the Soviet war. The ancient Silk Road has made great contribution to the development and communication of human society in history. In 2013 the president of China Xi Jinping put forward an initiative called “One Belt One Road” which is expected to connect Europe and Asia. It contains various benefits for all participant countries in terms of economy, politics and culture exchange. Most of the responses are positive and supportive, including Afghanistan. The main purpose of this study is to research the progress of “One Belt One Road” project and in this context, it is more important to analyze the situation of Afghanistan in terms of economic cooperation.

The results of this study demonstrate that the Afghan economy has been affected by internal and external wars over the last few decades. As a result, of the wars, Afghanistan's economic infrastructure are diminished. Afghanistan's economy has been turned into a weak economy dependent on imports and international aids. With the post-Taliban established government in 2001, the country's economy has gained a new course with clearly visible economic developmental elements. However, Afghanistan, which has been stranded, can expand its foreign trade by linking it to the “One Belt One Road” strategy in the international market.

Keywords: Afghanistan, Belt Way, Economic Development.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGS	Afganistan Jeolojik Araştırma
ANDS	Avustralya Ulusal Veri Servisi
APTTA	Afganistan- Pakistan Transit Ticaret Anlaşması
CAREC	Orta Asya Bölgesel Ekonomik İş birliği
CAREC	Orta Asya Bölgesel Ekonomik İş birliği Programı
CEBZ	Sınır Ötesi Ekonomik Bölge
CİA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı
DAB	Afganistan Merkez Bankası
ECO	Ekonomik İş birliği Teşkilatı
IMF	Uluslararası Para Fonu
MSR	Deniz İpek Yolu
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
PDPA	Afganistan Demokrat Halk Partisi
SAARC	Güney Asya Bölgesel İş birliği Derneği
SAFTA	Güney Asya Serbest Ticaret Bölgesi
SREB	İpek Yolu Ekonomik Kuşak
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TIR	Uluslararası Karayolu Taşımacılığı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
USGS	Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırma
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 21.yy. Bir Kuşak Bir Yol presesinin haritası.....	8
Şekil 2: İpek Yolu Stratejisi Kaynak Geliştirme ve Ticaret Koridorları.....	54
Şekil 3: ANDS İş Önceliği.....	57

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Bir Kuşak Bir Yol” projesine dahil olan ülkeler (Çin hariç)	10
Tablo 2: Afganistan’da GSYİH (Cari Milyar ABD \$) ve yıllık GSYİH büyümesi (yıllık%).....	24
Tablo 3: Afganistan’da Kişi başına GSYİH (Cari ABD 000\$)	25
Tablo 4: Afganistan Ekonomisinde, Tarım, (GSYİH%).....	29
Tablo 5. Afganistan’da Sanayi sektörün (GSYİH %).....	32
Tablo 6: Afganistan Hizmetler Sektörü (GSYİH %).....	33
Tablo 7: 1981-1990 yıllar arasında Afganistanın ihraç edilebilir ürünleri (bin \$)....	35
Tablo 8: 1980-90 yılları arasında ülkenin toplam ihracat ve ithalatı.....	36
Tablo 9: İthalat Ortakları (bin \$).....	36
Tablo 10: İhracat Ortakları (bin \$).....	37
Tablo 11 Afganistan’ın ihracatı (bin \$).....	39
Tablo 12 Afganistan’ın ithalatı (milyon \$).....	40
Tablo 13: Enflasyon, tüketici fiyatları (yıllık%).....	47
Tablo 14: Afganistan İşsizlik oranı 1991-2018 (%).....	49

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Vergi dağılımı.....46

GİRİŞ

Tarihte İpek Yolu Çin'den başlayarak Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan bir ticaret yolu olarak tanımlanmıştır. Ancak bu yol sadece ticaret yolu değil, aynı zamanda batıdan doğuya ve doğudan batıya kültürlerin, fikirlerin ve dinlerin de yolu olmuştur. Söz konusu İpek Yolu M.Ö. 200 yıllarında oluşmaya başlamış ancak rejim ve doğal çevre değişiklikleri gibi birçok sebepten dolayı zamanla fonksiyonunu kaybetmiştir. Bu rota medeniyet tarihinde önemli bir rol oynamış ve tüm dünyanın kültürel ve ekonomik gelişimine büyük katkılar sağlamıştır.

İpek Yolu'nu canlandırma stratejisi hem orta Asya ülkeleri hem de Almanya ve Rusya gibi gelişmiş ülkeler tarafından defalarca önerilmiştir. 2013 yılında Çin başkanı Xi Jinping, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan "One Belt One Road" adlı bir stratejiyi tanıtmıştır. Bu fikir dünya çapında büyük ilgi çekmiştir. Çünkü bu strateji 65 ülkeyi ve 21 trilyon dolarlık bir ekonomiyi kapsayan karşılıklı yarar ve kazançları hedefleyen etkili bir strateji niteliğindedir.

Bu tezi yazmamızdaki amaç öncelikle Sovyet Birliğinin işgali sonrasındaki dönemde Afganistan'ın gelecekteki ekonomik potansiyelini ve özellikle Afganistan ekonomisinin dönüşümünde Bir Kuşak Bir Yol stratejisini incelemektedir. Amaca ulaşmak için, Afganistan'ın tarihsel geçmiş hakkında bilgi sahip olmak ve ülkenin Sovyet savaşının başlamasından önceki dönemdeki ekonomik durumunu incelemek zaruridir. Savaşların olumsuz etkilediği Afganistan savaşların yapısı hakkında çalışma yapabilmek için gerekli olan veri ve istatistik kaynakların eksikliği sonucu Ekonometrik çalışma yapmaya oldukça zorlaştırmıştır.

Tez bir sonuç ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde "Bir Kuşak Bir Yol" stratejisinin Tanıtımı, Kapsamı ve Önemi, ikinci bölümde Afganistan'ın Ülke Profili, Tarihçesi ve Afganistan Ekonomisinin Tanıtımını, makroekonomik kriterlerini ve üçüncü bölümde Küresel Ticarete yeni kuşak yolu ve Afganistan ilişkisini incelemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI

Uluslararası ticaret, uluslararası ekonomiyi anlamaya yardımcı olmak için mikroekonomi modeller uygulayan bir alandır. İçeriği; uluslararası piyasaların temel arz-talep analizi, kesin rekabet, firma ve tüketici davranışı, oligopolistik ve tekelci piyasa yapıları ve piyasa bozulmalarının etkilerinden oluşmaktadır. (Huggins, 2013: 8). Dünyadaki toplam ekonomik faaliyetlerin altında birini oluşturan uluslararası ticaret, kısaca ulusların sınırları dışında yaptıkları mal ve hizmet alışverişleri olarak tanımlanmaktadır. Sherlock ve Reuvid'e göre devletler ihtiyaçları olan malları kendileri üretmeyip, hizmetleri sağlayamadığı durumunda ve servisleri sağlama, malları üretme kapasitelerine sahip olmalarına karşın onları ithal etme yetkisine sahip oldukları için ticaret yapmaktadırlar. İthalat ve ihracat yoluyla uluslararası ortamda ticaret yapan ülkeler ekonomik dinamizmi sağlayarak üretim oranları ve verimliliklerinde artış yaratabilirler (Sherlock and Reuvid, 2004: 3)

“Dünya ekonomisinin küreselleşmesi, uluslararası ticaretin önünde neredeyse hiçbir engel kalmadığı anlamına gelmektedir” (Buchillo, 2013: 121). Bu durum ticaretin uluslararası ticarete dönüştüğünün göstergesidir. Her yıl uluslararası sınırları boyunca yaklaşık 19 trilyon dolarlık mal ve hizmet alışverişi gerçekleşmektedir. Uluslararası ticaret GSYH'ye doğrudan katkı sağlayarak ülkelerin zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Ekonomik açıdan güçlenen ülkeler yenilikleri ve küresel gelişimleri yakında takip ederek uluslararası ekonomik sistem içerisinde karını optimum seviyeyi yükseltebilirler. Ayrıca, ekonomik faaliyetlerdeki süreklilik ve artış beraberinde yeni istihdam olanaklarını getirmektedir. Bu durumda devletlerin kalkınmalarına katkıda bulunarak ekonomik durgunluk ve işsizlik gibi problemlerin çözülmesi hususunda fayda sağlayabilir (Sherlock and Reuvid, 2004: 4)

Uluslararası ticaret, sağladığı ekonomik getirilerin yanı sıra uluslararası konjonktür politik öneme sahiptir. Devlet tarafından tanımlanan sınırları aşar, çıkar

grupları tarafından baskı altına alınan ülkeler tarafından düzenlenerek devletler arasında sürdürülen ve/veya müzakere edilen ticaret rejimleri içerisinde gerçekleşir. Uluslararası ticaret yoluyla devletler refah seviyelerine artırarak karşılıklı iyi ilişkiler kurma fırsatı yakalarlar. Sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı yoluyla yapılan ticari faaliyetler toplumları birbirlerine yakınlaştırır (pevehouse and goldstein, 2016: 241)

1.1. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Tanımı, Kapsamı Ve Önemi

1.1.1. Uluslararası Ticarete İpek Yolun Önemi

İki bin yıldır kullanılan eski Çin ticaret yolu olan İpek Yolu, dünyada hala oldukça önemlidir. İpek Yolu, Çin ile Avrupa, Asya ve Afrika ülkeleri, Doğu ve Batı arasında maddi ve kültürel değişimlerde köprü görevi görerek önemli bir rol oynamıştır. İpek Yolu, Antik Çağ'da, Çin'in Güney ve Batı Asya, Avrupa ve Afrika ile Orta Asya'da yaptığı ticaretin kara yoludur. Çin'in bu yoldan Batı'ya büyük miktarda ipek ve ipek ürünleri ticaretinden dolayı "İpek Yolu" olarak adlandırılmıştır. Bu yol esasen Çin'in Hanedanlık döneminde, Afganistan, Özbekistan, İran ve batıda İskenderiye kenti ile sınırladığı M.Ö.1. yüzyılda kuruldu. Bu yolun diğer rotası Kabil'den Basra Körfezi'ne ve güneyine, Pakistan-Karaçi'ye genişletilmişti. Eğer eski İpek yolunun deniz rotası da olsaydı Pers ve Roma İmparatorluğunu da kapsardı. İpek Yolu yeniden daha kapsamlı olarak canlandırılırsa, bu yol rotanın geçtiği ve geçmeyen komşu ülkelerde ticaretin gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Nasirov, 2018: 1).

1.1.2. Tarihsel Süreçte Ticarete Konu Olan İpek Yolları

M.Ö. 2. yüzyıldan M.S. 2. yüzyıla kadar, İpek Yolu batıdan doğuya dört büyük ülkeyi kapsamaktaydı. Eski Avrupa'da Roma, Batı Asya'da Pers, Orta Asya'da "Kushan"(şimdiki Orta Asya ve kuzey Hindistan yönetimi) ve Doğu Asya'da Çin "Han" sülalesi bulunmaktaydı. İpek Yolu'nun ortaya çıkması eski medeniyetlerin borsasına direk ve etkili bir şekilde öncülük etmiştir. İpek Yoluna boyunca batı ve doğu ülkeleri arasındaki alışveriş oldukça yoğun ve aktifti. Tang Hanedanlığının Çin ve Batı ülkeleri arasında, 7-9. Yüzyıllarda İpek Yolu boyunca

anlaşmaları vardı. Batı ülkelerinin nadir kuş ve hayvanları, parfüm, inci, züccaciye, altın ve gümüş sikkeleri ile Batı ve Orta Asya'nın müzik, dans, yiyecek ve giysileri Çin'e girdi. Bu sırada, Çin medeniyetinin gelişimine büyük katkı sağlayan İpek Yolu, Çin'den ipek, kâğıt yapma tekniği, tipografi, lake, barut ve pusula gibi ürün ve tekniklerin farklı bölgelere dağılması ile dünyadaki medeniyetlerin gelişiminde ana rol oynamıştır. İpek Yolu üzerindeki kültürel alışveriş de maddi ticaret kadar genişti. Buna örnek olarak, dünyanın en büyük üç inancından biri olan Budizm'in yayılmasında büyük bir rol oynamış olması verilebilir. Deniz taşımacılığı, 9.yy. dan sonra denizcilik tekniklerinin gelişmesi sayesinde Avrupa ve Asya kıtalarının siyasi ve ekonomik yapılarının değişiminde önemli rol oynamıştır. Geleneksel İpek Yolu yavaş yavaş tahrip edilmiştir. 10. Yüzyıldaki "Güneş" Hanedanlığı döneminde, İpek Yolu nadiren ticaret yolu olarak kullanılmıştır. İpek Yolu'nun uzun bir tarihi var ve dünyadaki medeniyetin ilerlemesinde önemli bir rol oynamıştır. Son yıllarda, UNESCO'nun Yeni İpek Yolu Çalışma Planı, bu yola Doğu ve Batı arasındaki etkileşim ve alışverişini ilerletmeye yardımcı olan “diyalog yolu” olarak adlandırılmıştır (Nasirov, 2018: 1-2).

1.2. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin Ortaya Çıkması

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Eylül 2013'te Kazakistan'a yaptığı yolculukta, Çin'i Avrasya'ya bağlayacak ve böylece Avrasya ülkeleri arasında iş birliğini mümkün kılacak bir girişim olarak Bir Kuşak Bir Yol Projesini duyurmuştur. Güney Doğu Asya'ya, Güney Asya'ya ve Orta Asya'ya üç İpek Yolu'nu yeniden canlandırması için Çin hükümetine tavsiyelerde bulunan ilk savunuculardan biri Pekin Üniversitesi'nde Çinli bir profesördü. Çin Devlet Başkanı Xi daha sonra, Çin'i Afrika ve Avrupa'ya su yoluyla bağlamaya yönelik iddialı bir girişim olan 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nun tanıtımını yapmıştır. Bunların sonucunda girişimler artık daha iyi Kuşak ve Yol Girişimi olarak bilinen Bir Kuşak Bir Yol projesinin Girişimi olmuştur (Godehardt, 2016: 18).

Çin hükümeti, başlangıçta Bir Kuşak Bir Yolun derinliği ve genişliği konusunda nispeten sessiz kaldı bu da Çin dışında muazzam söylem ve araştırmalara yol açmıştır. Halen gelişmeye rağmen Bir Kuşak Bir Yol altyapı inşası finansal ve ticari bağların güçlendirmesi, Çin ve 64 ülkeyi toplam 4,4 milyar nüfusla

birleştirek ve gayri safi yurtiçi hasılası içeren 21 trilyon ABD doları, görkemli ve iddialı bir girişime dönüşmüştür. Bazı belgelerde, dünya nüfusunun yüzde 70'ini ve bilinen enerji rezervlerinin yüzde 75'ini kapsayan daha da büyük bir girişim olarak kayda geçmiştir (Godement and Kratz, 2015: 7).

Bazı analistler, Çinin Bir Kuşak Bir Yol girişimini yalnızca altyapı ve ticaret ile ilgili olmadığını iddia etmektedirler. Alman bir araştırmacının açıkladığı gibi, “Bir Kuşak Bir Yol projesi ülkeler, bölgeler ve şehirler arasında bağlantı ve iş birliğini destekleyen kapsamlı bir kültürel, ekonomik ve politik ağ oluşturma” vizyonudur. Bu proje, Orta Doğu, Batı Avrupa, Batı Asya, Kuzey Afrika, Güney Asya, Güney Doğu Asya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya Federasyonu ve Moğolistan'ı kapsamaktadır. Bir Kuşak Bir Yol koridorları, Avrupa'da Rotterdam, Hamburg, Prag, Madrid ve Afrika'nın Doğu ve Kuzey kadar uzanıyor, bu da onların karayollarını, demiryollarını ve limanlarını ağ haline getirecektir. Bununla birlikte, bu projenin uygulanması onlarca yıl alabilir. Bazı kaynaklara göre, yaklaşık 35 yıl sürebilir (L. Shapiro, 2017).

Çin Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu'nun Mart 2015 tarihinde açıkladığına göre, Bir Kuşak Bir öncelikli hedefi olarak, ilgili ülkelerdeki dört ana bağlantı ve iş birliği alanından geçecektir: (Kuşak) kara ekonomik koridorlar, (Yol) okyanusa giden mavi ekonomik geçitleri, (Dijital İpek Yolu) fiber optik bağlantısı ve enerji iş birliği ve milletten millete bağlama unsurlardır.

1.3. Birinci Kuşak Kara Yolları (Belt)

Kuşak kavramı projenin denizyolu ağı anlamına gelmektedir. Deniz ağı Orta Çin'den başlayan ve Moskova, Rotterdam üzerinden Venedik'e uzanan karayolu, demiryolu, petrol ve gaz boru hatları ve diğer altyapı projelerinden oluşan bir kara ulaştırma ağı bütünü kastedilmektedir. Proje kapsamında, tek bir rota yerine, Asya-Avrupa yönünde kara köprülerinden oluşan koridorlar planlanmaktadır (Lei, 2018: 75-76).

Planlanan güzergahlar: Çin- Moğolistan- Rusya, Çin- Merkez ve Batı Asya, Çin- Bangladeş- Hindistan- Myanmar, Çin- Hindi Çini Yarımadası, Çin- Pakistan Afganistan ve Türkiye, bu koridorlar içinde Orta Koridor olarak adlandırılan Çin-

Merkez ve Batı Asya Koridoru üzerinde yer almaktadır. Türkiye projenin önemli ortakları arasında yer almaktadır (Lei, 2018: 75-76).

1.4. İkinci Kuşak Deniz Yolları (Road)

Yol kavramı, projenin denizyolu ağı anlamına gelmektedir. Eylül 2013'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Orta Asya ülkelerini ziyareti sırasında İpek Yolu ekonomik kuşak girişimini tanıtmıştır. Kazakistan, Nazarbayev Üniversitesi'nde, Xi Jinping, daha bölgesel iş birliği için Çin ve Orta Asya'nın İpek Yolu ekonomik kuşağın iş birliğinin inşa edilebileceğini söylemiştir. Bu planın önemli yönünü şu şekilde önerdi: Politik iletişim; Pasifik'ten Baltık denizine karayolu bağlantısı, Doğu Asya ile bağlantılı bir ulaşım ağı oluşturulması, Doğu Asya ile Batı ve Güney Asya ile ticareti kolaylaştırmak, ciro ve takas (Liang, 2019).

Xi Jinping, Merkezi Asya ülkelerinden bölge için ekonomik faydaları olan yeni bir İpek Yolu ekonomik kuşağı yaratılmasına katılmalarını istedi. Teklifinin amacı, Avrasya ülkeleri, özellikle Merkezi Asya cumhuriyetleri ve Çin'in için hızlı ekonomik kalkınmasına yol açacağı için yardım etmeyi (Liang, 2019).

Çin'in Yeni İpek Yolu planı, eski İpek Yolu'nu canlandırmayı ve geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu plan, komşu ülkelere yönelik dostane politikalar uygulamayı ve tüm bölgesel ülkeler ve dünya için her yönden kazançlı olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Lin, 2011: 14). Çin Cumhurbaşkanı ayrıca Deniz İpek Yolu girişimini tanıttı ve her iki planı da "Bir Kuşak, Bir Yol Girişimi" olarak nitelendirilmiştir. Çin'in Yeni İpek Yolu, Avrasya'nın stratejik merkezi, enerji bakımından tam, mineral rezervleri ve önemli nüfus üsleri olan ülkelerden geçecektir. Bu rota, Güney Çin'deki Xi'li şehri ve Kazakistan sınırındaki Urumçi şehrinde başlayarak daha sonra İran, Irak, Suriye ve Türkiye'den geçecektir. İpek Yolu'nun bir başka kolu, İstanbul, Bulgaristan, Romanya, Çekya ve Almanya da dahil olmak üzere kuzeybatıyı içerecek ve Kuzey'e bağlanacakları kuzey yönüne gitmeden önce Hollanda'daki Rotterdam ve İtalya'daki Venedik'te 21. yüzyıl Deniz İpek Yoluna bağlanacaktır (Nasirov, 2018: 2).

1.5. Fiber Optik Bağlantı: Dijital İpek Yolu

İletişim ticaret için çok önemlidir. Aynı zamanda iletişimde de hız çok önemli. Bölgesel ve kıtalararası ticaret için Bir Kuşak Bir yol projesi büyük ölçüde iletişim hızına bağlı olacak ve bu bağlamda, Dijital İpek Yolu, bir kuşak ve bir yol projesinin ayrılmaz bir bileşenidir.

Çin, Afganistan'ı Dijital İpek Yolu üzerinden Pakistan, Hindistan, Tacikistan, İran, Özbekistan, Türkmenistan ve nihayetinde Avrupa ile birleştirmeyi hedeflemektedir. Dijital İpek Yolu altındaki iki büyük proje Wakhan Koridoru ve Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) fiber optik bağlantı olmuştur. Afganistan ve Çin, Nisan 2017'de, Dünya Bankası tarafından finanse edilen 50 milyon dolarlık bir proje olan Wakhan Koridorundan bir fiber optik hat üzerinden bağlanmak için bir anlaşma imzaladı. Ekim 2017 itibariyle, Afganistan Haberleşme ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı'na göre, Afganistan'daki 25 il fiber optikle birbirine bağlandı ve üç ayda dokuz il daha birbirine bağlanacağını bildirmiştir. Çin, Ekim 2015'te başlayan Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru (CPEC) fiber optik kablo döşemesi için 44 milyon ABD doları yatırım yapmıştır. Projenin tamamlanmasının ardından Çin, fiber optik veya Dijital İpek Yolu ile Güney Asya, Orta Asya, İran ve nihayetinde Avrupa'ya bağlanacaktır (Xinhua, 2017).

1.6. Milletlerden Milletlere Bağlama Stratejisi

Bir Kuşak Bir Yol projesinin uygulanmasını milletler arasında desteklemeye yardımcı olabilecek fırsatlar sunmaktadır. Daha derin bir şekilde göz önüne alındığında, Çin hükümeti Bir Kuşak Bir yol projesi bağlamında kültürel değiş tokuşlar ve kültürel etkilerin genişlemesi için sağlanan çevreye yatırım yapma fırsatı olarak da okuyor. Çin hükümeti zaten festivaller, kitap fuarları ve bilim ve teknolojiye iş birliği gibi diğer kültürel programları desteklemektedir. Milletlerden milletlere kültürel değişimin ve bağlanmaların fiziksel bir tezahürü olarak 2008 yılında kurulan ve şu anda bir Çin Departmanı işleten Kabil Üniversitesi'ndeki Konfüçyüs Enstitüsüdür. Afganistan ve Çin arasındaki daha geniş milletten millete ilişkileri için beklentiler çok açık görünüyor (Zhao, 2016: 19).

Şekil 1 21.yy. Bir Kuşak Bir Yol presesinin haritası.

Kaynak: Hkshalliance, 2019

1.7. Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin İlkeleri, Çerçevesi ile İş Birliğı Ana Alanları ve Mekanizmaları

İpek Yolu ekonomik kuşağı, Avrupa'nın “Ulaştırma Koridoru Avrupa-Kafkasya-Asya” projesi (TRASECA) gibi bir ulaşım koridorunun üzerinde yer almaktadır. Sadece Doğu ile Batı arasında uluslararası bir ticaret ve kültürel alışveriş yolu değil, aynı zamanda büyük bir stratejik uzun vadeli yoldur. 21.yy. Deniz İpek Yolu, Bangladeş Çin-Hindistan-Myanmar ekonomik koridorunu kapsayan Çin-Pakistan Ekonomik koridorudur (Habova, 2015).

Bu rotanın ana odak noktası Asya ile Avrupa arasındaki ulaşım altyapılarını birbirine bağlamaktadır. Bu plan, Avrasya ülkeleri arasındaki geniş bir karayolu ağı, yüksek hızlı demiryolu, boru hatları ve optik fiber ağlarını kapsamaktadır. Bu stratejinin uygulanması Çin'in Batı ülkeleriyle ekonomik uyumunu artırmasına yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, Avrasya'nın kalbinde, Batı dönemindeki Çin'in politik etkisini tasarlamak için bir platform olacaktır. Pekin, bu planın çeşitli aşamalarını uygulamak için ana yatırım kaynağı olduğunu açıklamıştır. Bu çerçevede, yeni İpek Yolu'nun genel resmi Çin'in uzun vadeli stratejik hedefinin uluslararası transferler için Çin'deki standart para birimi Yuan'ın kullanımını

güçlendirmek ve ABD'ye olan mali güveni azaltmak olduğunu göstermektedir. Aslında bir kuşak bir yol kelimesinin tam anlamıyla "Çin'in hayali" ortak bir dünya nüfusu hayaliyle, nüfus için daha iyi bir yaşam bulmak olduğu anlamına gelmektedir. Bir kuşak bir yol projesi boyunca Orta Asya, Güney Asya, Doğu Avrupa, Doğu Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinden oluşarak toplam 65 ülke, 4,4 milyar insan, 21 trilyon dolar kullanılabilir gelirin %63'ü kuşak ve %29'u yol için sırasıyla küresel kapasiteden elde edilmektedir. 2013 yılında, Çin'in bu yoldaki ülkelerle olan ticaret hacmi, Çin'in dış ticaret hacminin dörtte birini kapsayan 1 trilyon doların üzerinde idi. Son 10 yılda, Çin'in bu ülkelerle olan ticareti, aynı dönemde Çin dış ticaretinin ortalama yıllık büyüme hızından %4 daha yüksek olan yıllık ortalama %19 oranında artmıştır. Bir kuşak, bir yol girişimi sadece ipek, çay, baharat, salamura sebze ve Çin ticareti yapmak için tek yol değil, aynı zamanda 21. yy'de iç bağlantıyı göstermektedir; buna göre gelecekteki büyüme için çok fazla alan vardır. Bu girişim, altyapıları birbirine bağlamak, politikaları koordine etmek, ticareti teşvik etmek, döviz dolaşımını yaratmak ve insanların kalbini ve aklını birbirine bağlamaktır. Öte yandan, İpek Yolu Avrupalıların Çin'e gitmelerini ve ipek, baharat, sebze turşusu vb. satın almalarını sağlamaktadır. Bir kuşak bir yol girişimi Çin'in kapsamlı bir mahsulüdür. Bu girişim, devasa bir Avrasya pazarının ve yeni bir küreselleşme modelinin yaratılmasına ve böylece Doğu-Batı ticaret kanallarının ve kavramların ötesindeki kültürel koridorların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (Nasirov, 2018: 3-4).

2015 yılının Mart ayında Çin; Dışişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu ortaklaşa "İpek Yolu Ekonomi Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu'nun Ortaklaşa İnşa Edilmesinin Teşvikinde Vizyon ve Faaliyetle" bildirgesini yayınlamış ve bu belgeyi diplomatik çalışmalarının odak noktası olarak belirlemiştir. Bu durum "Bir Kuşak Bir Yol "projesinin fikir ve girişim sürecinden uygulama aşamasına geçildiğinin resmi bir işaretidir. Bu tasarı çok detaylı olmasına rağmen; İpek Yolu stratejisinin açık bir göstergesi olmakla birlikte Çin'in büyük vizyonunu hayata geçirme yönündeki ciddi girişimini göstermektedir. Proje 65 ülkeyi ve 21 trilyon dolarlık bir ekonomiyi kapsayan karşılıklı yarar ve kazançları hedefleyen etkili bir strateji niteliğindedir (Tablo 13).

Tablo 1 Bir Kuşak Bir Yol” projesine dahil olan ülkeler (Çin hariç)

BÖLGE	ÜLKE	TANE
Kuzey Doğu Asya	Rusya, Moğolistan	2
Orta Asya	Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırgızistan	15
Güney Doğu Asya	Singapur, Malezya, Endonezya, Myanmar, Tayland, Laos, Kamboçya, Vietnam, Bruney, Filipinler, Doğu Timur	11
Güney Asya	Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Maldivler, Nepal, Bhutan	7
Batı Asya ve Kuzey Afrika	İran, Irak, Türkiye, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail, Filistin, Suudi Arabistan, Yemen, Umman, BAE, Katar, Kuveyt, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Afganistan, Bahreyn, Mısır	20
Orta ve Doğu Avrupa	Polonya, Litvanya, Estonya, Letonya, Çekya, Slovakya, Macaristan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova	19
Toplam		64

Kaynak: Devlet Enformasyon Merkezi, 2016

1.8. “Bir Kuşak Bir Yol” Projesinin İlkeleri

Proje kapsamındaki ülkelerin ekonomileri karşılıklı olarak birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğundan iş birliği açısından proje, büyük bir potansiyele ve alana sahiptir. Ortak bildirgeye göre, proje kapsamındaki ülkeler, beş ana hedefi desteklemeli ve bu alanlarda iş birliğini güçlendirmelidir. Bu hedefler, politika koordinasyonu, olanakların birbirine bağlanabilirliği, engelsiz ticaret, finansal

bütünlük ve halklar arasında birebir bağların kurulmasıdır (Ministry Of Commerce People's Republic Of China, 2015).

Projedeki beş ana ilke aşağıdaki gibidir;

- A. Bir Kuşak Bir Yol projesi Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin amaçları ve ilkeleri ile uyumludur. Özellikle Çin'in programlı dış politikası olan "Barış içinde Yaşamın Beş Prensipli" barındırır.
- B. Bir Kuşak Bir Yol projesi açıklığı ve iş birliğini desteklemektedir. Proje öncelikle tarihi İpek Yolu'nu kapsar; ama yine de bütün ülkelerin uluslararası ve bölgesel örgütlerin katılımına açıktır. Böylece birlikte çalışmanın sonuçları daha geniş alanlarda fayda sağlayacaktır.
- C. Bir Kuşak Bir Yol projesi uyumlu ve kapsayıcıdır. Proje; medeniyetler arasındaki hoşgörüyü savunmakta, farklı ülkelerin seçtiği yollara ve gelişim biçimlerine saygı duymakta ve farklı uygarlıklar arasındaki diyalogları desteklemektedir. Farklılıkları rafa kaldırırken ve birbirlerinin güçlü yönlerini ortaya çıkaran ortak bir zemin aranmaktadır. Böylelikle bütün ülkeler barış ve ortak refah içinde var olabileceklerdir.
- D. Bir Kuşak Bir Yol projesi piyasa işlemlerini desteklemektedir. Proje; piyasa kurallarına ve uluslararası normlara uymakta, piyasanın kaynak tahsisinde belirleyici rolünü ve işletmelerin temel rollerini azami halde sürdürmekte ve hükümetlerin beklenen işlevlerini yerine getirmelerine olanak sağlamaktadır.
- E. Bir Kuşak Bir Yol projesi karşılıklı faydaya önem vermektedir. Proje, ilgili tarafların menfaatlerini ve endişelerini barındırmakta ve tarafların çıkarlarının bir araya getirilmesi ve iş birliği için taraf ülkelerin bilgeliğine, yaratıcılığına, güç ve potansiyellerine güçlü bir şekilde odaklanmaktadır.

1.9. "Bir Kuşak Bir Yol" Projesinin Çerçevesi

Çin'in son yıllarda uluslararası siyasi ve jeopolitik medya alanlarındaki uzmanlar tarafından tartışılan "Yeni İpek Yolu" projesi esas olarak kara ve deniz dallarından oluşmaktadır. Bu yol, Çin'in antik kenti olan "Xi'an" dan başlıyor ve çok sayıda önemli rota ve birden fazla ülkeden geçmektedir. Aynı zamanda Asya, Avrupa ve Afrika olmak üzere üç kıtayı birbirine bağlamaktadır. İpek Yolu ekonomik kuşağı ve

Denizcilik İpek Yolu, Çin'in mahalle diplomasisinin çerçevesi için yeni ve kapsamlı bir model oluşturmaktadır. Son yirmi yılda, Çin, istikrarlı ekonomik büyümenin yanı sıra ulusal bütünlüğüne ve siyasi istikrarına odaklanmıştır (Nasirov, 2018: 4-5).

Bir Kuşak Bir Yol projesi ortak refah ve gelişmeyi, güven ve karşılıklı anlayışı arttırarak, birçok alanda paylaşımı güçlendirip barış ve dostluğu teşvik eden bir projedir. Çin hükümeti, iş birliği ve barışı, açıklık ve kapsayıcılığı, karşılıklı öğrenme ve karşılıklı menfaati savunmaktadır. Karşılıklı siyasi güvenin olduğu, ekonomik entegrasyon ve kültürel kapsayıcı özelliklere sahip olan ortak çıkarların, kader ve sorumluluğun paylaşıldığı bir topluluk oluşturmak için çalışmakta ve her alanda pratik iş birliğini teşvik etmektedir.

Bir Kuşak Bir Yol projesi Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarından geçmektedir. Bir uçta hareketli Doğu Asya ekonomi çevresi yer alırken diğer uçta gelişmiş Avrupa ekonomi çevresi yer almaktadır. Bu projede kutuplar arasında kalan ülkeler büyük bir kalkınma potansiyeline sahiptir. İpek Yolu Ekonomi Kuşağı, Orta Asya ve Rusya yoluyla Çin ile Avrupa (Baltık Denizi), Orta Asya ve Batı Asya yoluyla Çin ile Basra Körfezi ve Akdeniz'i bir araya getirmek ve Çin ile Güneydoğu Asya, Güney Asya, Hint Okyanusu bağlamak hedefi içerisindedir. 21. yüzyıl İpek Deniz Yolu'nun ana rotalarından biri Güney Çin Denizi ve Hint Okyanusu yoluyla Çin kıyılarından Avrupa'ya diğeri ise Çin kıyılarından Güney Çin Denizi'ni geçip Güney Pasifik'e gitmek üzere tasarlanmaktadır. Bir Kuşak Bir Yol projesi kara üzerinde uluslararası önemli merkezi şehirler ve nakliye güzergahlarından yararlanarak, kilit ticaret-sanayi parkları iş birliği platformları kullanarak proje kapsamında olan ülkelerle birlikte yeni Avrasya Kara Köprüsü, Çin-Moğolistan-Rusya, Çin-Orta Asya-Batı Asya, Çin-Hindistan yarımadası gibi uluslararası ekonomi koridorları inşa etmeyi ve deniz üzerindeki güzergahlarda önemli limanları birbirine bağlayarak engelsiz, güvenli ve verimli ulaşım yolları inşa etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, Çin-Pakistan Ekonomi Koridoru ve Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomi Koridoru ile "Bir Kuşak Bir Yol" projesi yakından ilişkilidir. Bu nedenle daha yakın bir iş birliği ve daha fazla ilerleme gerekmektedir (Ministry Of Commerce People's Republic Of China, 2015).

Bir Kuşak Bir Yol projesi, buna dahil olan tüm ülkeler arasında açılım ve iş birliğine dayalı bir ekonomi vizyonudur. Daha detaylı olarak ülkeler arasında daha yüksek seviyeli bağlantılar kurmak için altyapı iyileştirilmesi ve güvenli, verimli bir kara, deniz ve hava geçidi ağı kurulması gerekmektedir. Ekonomik ilişkileri yakından takip etmek ve siyasi güveni derinleştirmek için ticaret ve yatırım kolaylığının artırılması ve yüksek standartlara sahip serbest ticaret ağları kurulması gereklidir. Bütün ülkelerdeki insanlar arasında karşılıklı anlayış, barış ve dostluğu gerçekleştirmek için kültürel değişimin artırılması ve farklı uygarlıkların bilgi alışverişinin ve birlikte gelişmesinin teşvik edilmesi bu proje ayrı bir öneme sahiptir (Ministry Of Commerce People's Republic Of China, 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

2. AFGANİSTAN EKONOMİSİ

2.1. Coğrafi Durum

Afganistan'ın resmi adı Afganistan İslam Cumhuriyetidir. Yüzölçümü yaklaşık Fransa kadar olan Afganistan, Asya'da denize sınırı olmayan bir ülkedir. Doğu ve güneyde Pakistan, batıda İran, kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, doğuda da ufak bir sınırla Çin ile çevrilidir. Afganistan Çin ve Hindistan'ı birbirine bağlayan enerji koridoru üzerinde bulunan stratejik bir konumdadır. Afganistan'ı Hindukuş ve Pamir sıradağı zincirleri kuzey ve güney olmak üzere iki bölüme ayırır. 1979'da Sovyet-Afgan Savaşı öncesi yaklaşık 15 milyon nüfusu bulunan Afganistan'ın 2019 itibariyle tahmini nüfusu 36,939 milyon 'dur (Worldometers, 2019). Halkın çoğunluğu Sünni olmak üzere tamamı Müslümandır (Wahab and Youngerman, 2017: 1-5).

Başkent Kabil ülkenin en büyük kentidir; diğere önemli kentler batıda Herat, güneyde Kandahar ve kuzeyde Mezar-ı Şeriftir. Yerel ve ulusal düzeyde bütünleşmenin zayıf olduğı Afganistan'da coğrafi engellerin yanında toplumsal hayatın da büyük sorunları vardır. Okuma yazma oranı yüzde 15 civarında olan Afganistan fert başına düşen gelir bakımından da dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. Etnik Gruplar; Peştun: %42, Tacik: %27, Hazara: %9, Özbek: % 9, Aymak: % 4, Türkmen: % 3, Beluci: % 2, Diğere: % 4 (Jones, 2010: 3).

2.2. Politik Durum

Afganistan'da modern hukuk standartlarına uygun ilk anayasa 1923 yılında kabul edilmiştir. Afganistan'ın son anayasası, Taliban yönetimi uluslararası koalisyon tarafından yönetimden uzaklaştırılmasından sonra halkın çeşitli kesimlerinin temsilcilerinden oluşan Loya Jirga adı büyük meclis tarafından 2004 yılında kabul edilmiştir.

Loya Jirga adı verilen büyük meclis, parlamento üyelerinin ve halkın değişik kesimlerinin temsilcilerinden oluşarak zaman zaman toplanmakta ve danışma amaçlı kararlar almaktadır. Afganistan'ın yürürlükteki anayasasına göre, resmi adı "Afganistan İslam Cumhuriyeti" olarak belirlenmiştir. Afganistan Anayasası'na göre kamu yönetimi üç ayrı güce dayanmaktadır. Bunlar; yasama, yargı ve yürütme gücünden oluşmaktadır. Afganistan, bir İslam Cumhuriyeti olup, siyasi olarak Afganistan'da başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Devlet Başkanı, beş yıllık süreyle doğrudan halk tarafından yapılan genel seçimle belirlenmekte ve Başkan, en fazla iki dönem için seçilebilmektedir. Taliban'ın iktidardan düşürülmesinden sonra Devlet Başkanlığı seçimlerinin ilki 2004 yılında, ikincisi 2009 yılında, üçüncü ve son seçimin birinci turu 2014 yılı Nisan ayında ikinci turu ise 14 Haziran 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Afganistan'ın Yeni Devlet Başkanı Ashraf Ghani 29 Eylül 2014 tarihinde yemin ederek görevine başlamış, Dr. Abdullah Abdullah İcra Heyeti Başkanı "Chief Executive Officer", Abdul Raşit Dostum Devlet Başkanı Birinci Yardımcısı, Sarwar Danish ise Devlet Başkanı İkinci Yardımcısı olmuştur (T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017).

Nüfus çoğunluğu sıralamasına göre Afganistan, Peştun, Tajik, Hazara, Özbek, Aymak, Türkmen, Baluch ve diğer aşiretlerden oluşmaktadır. Afganistan Devleti, Devlet Başkanı başkanlığında görev yapan bakanlardan oluşmaktadır. Bakanlar, Devlet Başkanı tarafından parlamento üyeleri dışından atanmakta ve ayrıca parlamento tarafından onaylanmaktadır. Yasama görevi, Shura e Milli olarak adlandırılan parlamento tarafından yerine getirilmektedir. Yargı bölümü ise, bağımsız bir organ olup, yüksek mahkeme (supreme court), temyiz mahkemesi (courts of appeal) ve birinci derece mahkemelerden (primary courts) oluşmaktadır. Afganistan idari olarak 34 şehir ve bu şehirlere bağlı 399 ilçeden ve 49.000 köyden oluşmaktadır. İller, vali tarafından, ilçeler ise "woloswal" adı verilen ilçe yöneticisi tarafından yönetilmektedir. Valiler, Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır (T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2017).

2.3. Sovyet İşgali Öncesi Afganistan Ekonomisi

1919'da Büyük Britanya'dan ayrılan bağımsızlık yanlısı Afganistan yönetimi ülkeyi modernize etme çalışmalarına başladı ve ülkeyi kapsamlı ve etkin bir ekonomik sisteme sahip olmaya çalıştı. Kral Amanullah Khan ülke ekonomisini modernize etmeye çalışmıştır. Halkın ideolojilerine ve kültürüne karşı çıkan Kral Amanullah Khan'ın planları 1929'da hükümetini devirmiştir. 1953 ve 1963 yılları arasında Afganistan Başbakanı (Sardar Mohammad Daoud Khan) ülkenin hızlı büyümesi için Amerika Birleşik Devletleri'ni ve Sovyetler Birliği'nin büyük mali yardımının kullanmıştır. Afganistan'daki altyapı projelerinde de Sovyet yardımları kullanmıştır (Nijssen, 2010 1,2).

1970'lerde Afganistan'ın yeniden yapılanma projeleri Mohammad Daoud Khan tarafından artırıldı. Afganistan'ın ekonomik durumu bu dönemde gelişmiştir. Mohammad Daoud Khan, ticaret açığını azaltmayı ve ticari faaliyetlerini artırmak için yerli üretimin artmasını, fabrikaların kontrol altına alınmasını ve ithalatın kontrol edilmesini hedefliyordu. Dış ticaret önemli ölçüde büyüdü. 1970'lerin büyük kuraklıklarına rağmen, GSYİH büyümesi %3,6 olarak tahmin edilmiştir. Mohammad Daoud Khan hükümeti, ithalatı kontrol etmek ve yerli üretimi teşvik ederek ihracatı artırmak için 1977'de döviz piyasasına müdahale etti ve Afganistan'ın döviz kurunu düşürdü. 1978'deki vergi geliri GSYH'nin yaklaşık %7'siydi ve tüm vergilerin üçte ikisi dış ticarete gerçekleşmiştir. Böylece 1970'lerde Afganistan daha tatmin edici bir ekonomik büyüme yaşadı. Mohammad Daoud Khan ekonomik büyümeyi artırmak ve ülkenin altyapısını yeniden inşa etmek için Dünya Bankası ve Sovyetler Birliği'nin desteğini kullandı. Bu dönemde Dünya Bankası, Kabil'de yoğunlaşarak, devlet yönetiminin, adli merkezlerin, fiziksel ve beşerî altyapı yatırımlarının önemli ölçüde yaygınlaşmasını tavsiye etti. Ancak 1970'li yıllar ilerledikçe ekonomik sistemdeki reformlar gerçekleşmediğinde olduğu gibi, Dünya Bankası ve diğer bağışçılar memnuniyetsizliğini ifade etti. Dolayısıyla, Afganistan'ın ekonomik büyüme istatistikleri Dünya Bankası ve diğer yardım kuruluşları için tatmin edici değildi. Dünya Bankası ve diğer yardım kuruluşlarının yardımlarını azalttıktan sonra, Afganistan'ın Sovyetler Birliği'nin desteğine olan bağımlılığı arttı. Afganistan'ın işlerine Sovyet müdahalesinin yükselmesiyle birlikte, hükümete Mohammad Daoud Khan'a karşı kamu muhalefeti yavaş yavaş arttı. Son olarak, 1978'de Afganistan

Demokrat Halk Partisi (PDPA), Mohammad Daoud Khan hükümetini şiddetle bastırdı (Nijssen, 2010 2,3).

Afganistan'daki Sovyetler Birliği müdahalesinin ardından (1979'da) Afganistan'ın ekonomik stratejisi savaş yüzünden durdu. Ülkede savaş ve güvensizlik ortamı nedeniyle ekonomik durumu çok kötüleşti. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a gelişinden sonra, Batı Avrupa ülkeleri Afganistan'daki resmi yatırımlarını durdurmuştu. Ülkede bu dönemde “beyin göçü” ortaya çıkmış, vasıflı işçiler ve eğitilmiş kişiler komşu ülkelere gitmiştir. Artan göç nedeniyle tarımsal üretim keskin bir şekilde düşüş göstermiş ve aynı zamanda ciddi gıda güvensizliği ortaya çıkmıştır. Gıda kıtlığı karaborsaya ve gıda fiyatlarında %95 artışa neden oldu. Afganistan'daki Sovyet döneminde, kritik enerji kaynaklarının kıtlığı, Afgan endüstrisinde büyük bir durgunluğa ve aynı zamanda işlenmiş mallarda belirgin bir düşüşe neden oldu. Ayrıca Afganistan'ın Batı Avrupa ile olan ticari ilişkilerini keserek, Afganistan'ın dış ticareti toplam ithalat ve ihracatta %50 düşüşe neden oldu. Sonuç olarak Afganistan'ın Sovyet mallarına bağımlılığı daha fazla arttı. Sovyetler Birliği Afganistan'a, sanayi ve ulaştırma teçhizatı, yağ, et ve tahıl tedarik ediyordu ve bunun yerine Afganistan, Sovyetler Birliğine doğal gaz ve tarım ürünlerini ihraç ediyordu. Bu dönemde, askeri ve sivil maliyetler Sovyet tarafından finanse edilen ve ülkenin finansal istikrarını destekliyordu. (Nijssen, 2010 3,4).

2.4. 1980 Sonrası Ekonomik Durum

Ekonomik büyüme hızı oldukça düşük olmasına rağmen, Afganistan ekonomisi ve ulusun yaşam standardı 1978'de komünist darbesinden öncesine bir dereceye kadar geliyordu. Bununla birlikte, komünistler devrıldıktan ve ardından Sovyet istilasından sonra, Afganistan ekonomisi sosyal huzursuzluk, yoğun askeri düşmanlıklar, köylerin, yolların, sulama sistemlerinin, elektrik santrallerinin, sanayi işletmelerinin ve iletişim sistemlerinin tahrip olması nedeniyle durdu. Zaten zayıf ekonomik altyapı tamamen tahrip edildi. Komünist kanlı darbesinin sonucu olarak, sosyalist engel dışında ülkeye en çok ikili ve çok taraflı yardımlar kesildi. ABD, İngiltere, Almanya Cumhuriyeti ve Japonya gibi bazı sanayileşmiş ülkeler Afganistan'a yardım programlarını tamamen durdurdular. Asya Kalkınma Bankası,

Afganistan'daki tüm projelerini 1980 yılına kadar durdurdu. Ayrıca Dünya Bankası, Sovyet destekli rejime yardım etmeyi bıraktı.

Bununla birlikte, ülkenin gerçek bir ekonomik profilini sağlamak çok zor çünkü Afganistan'ın komünist rejimleri tarafından yayınlanan bilgiler şüpheli ve yanlış görünüyor. Ayrıca, devam eden iç savaş, nüfusun yerinden edilmesi, iletişim ve ulaşım sorunları ve güvenilir kaynakların eksikliği bu görevi daha da zorlaştırmıştır.

Ülkenin ekonomik yıkımını gösteren kesin gerçeklere rağmen, komünist rejim ülkenin ekonomik koşullarında gerçeğe aykırı bir miktar gelişme olduğunu iddia etti. Hükümet yetkilileri, ülkenin GSMH'sini 1987 için 3,156 milyon dolar olarak tahmin etti, bu da 1986'ya göre yüzde 5,2 arttı. Aynı yıl için kişi başına GSMH 155-160 \$ olarak tahmin edilmiştir. 1980-86 arasındaki genel ekonomik büyüme savaş öncesi oranından daha yüksek, yıllık yüzde 2'den daha az bir oranda olduğu açıklanmıştır. Ülkenin ana ekonomik sektörü olan tarımın 1987 yılında net malzeme ürününün (net material product, NMP) yüzde 64,5'ine katkıda bulunduğu iddia edilmiştir. Tarım arazilerinin büyük çoğunluğunu içeren kuzey illerinde, insanlar acil ihtiyaçlarını karşılamak için anca buğday, labirent ve pirinç yetiştirmektedirler. J. Bruce Amstutz, kuzeydeki bir direniş komutanından "şeker pancarı, pamuk, yağ veren tohumlar ve bitkiler artık üretilmediğini" söyledi. Sanayi kuruluşları tahminen yüzde 21,1 oranında katkı sağlamış ve aynı yıl içerisinde sanayi üretiminde yüzde 3,5'lik bir artış olduğu iddia edilmiştir. Rejimin iddialarının yanı sıra, endüstri sektörü on dört yıllık savaştan çok etkilenmiştir. Ülkedeki irili ufaklı endüstrilerin puanları tamamen çalışmayı bıraktı, geri kalan ise zorluklarla çalışıyordu. Amstutz, bir kez daha direniş komutanına, "Hammadde eksikliği yüzünden, Puli-Khumri ve Balkh'daki tekstil fabrikaları durmuştur. Mazar e şerif'te 8.000 işçi çalıştıran fabrikalar şimdi ise 800'den fazla idari personel istihdamına indirildi. 1953 yılında Kunduz'da kurulan Spinzer bitkisel yağ tesisi eski üretiminin yüzde 5'ine neredeyse ulaşmıyor (Amstutz, 1986: 236).

1989'da IMF kaynaklarına göre Afganistan, ödeme dengesinde 220,6 milyon dolarlık ve ticaret açığı 217,1 milyon dolarlık açık verdi. Doğu bloku, ülkenin toplam dış ticaretinin yüzde 68'ini oluşturuyordu. Ülkenin toplam dış ticaretinin yüzde 60'ından fazlası eski SSCB yararlanmıştır. DRA'nın tahminine göre, Afganistan'a dış

yardımda toplam 223,3 milyon dolar olan yaklaşık yüzde 97'si eski Sovyetler Birliği ve Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi'nin (CMEA) diğer ülkeleri tarafından sağlandı. Bununla birlikte eski SSCB, toplam dış yardımın yüzde 81'ini Afganistan'a yapmıştı. Ülkenin 1987 yılında toplam dış borcunun 1.499 milyon dolar olduğu tahmin edilmiştir. Yıllık enflasyon oranı 1980-85 arasında yüzde 20 olarak kalmıştır ve bu oran o zamandan bu yana artmıştır. 1980'lerde ekonomik büyüme dalgalı bir seyir izlemişti ve kötüleşen bir siyasi durum işgücü ve ulaşım aksamaları sıkıntısı nedeniyle, 1980'lerin sonunda ülke genelinde yıllık büyüme %1,8'e düştü. (Dupree, 1973: 642)

Afganistan'ın sağlık sektörü 1970'lerde iyileşti. 1980 yılında, 4.837 yataklı 68 hastane kurumu ve devlet sağlık hizmetlerinde çalışan 1.160 hekim vardı. 1978'den bu yana ülkenin sağlık merkezlerinde ciddi hasar meydana gelmiştir. 1980-85 yılları arasında doğumda ortalama yaşam beklentisi, Asya'daki en düşük yaşam beklentisi olan 1970'teki 38 yıla kıyasla 36 yıla düşmüştür. Aynı dönemde bebek ölümleri Asya'daki en yüksek orandı. Ancak 1988 yılında hükümet yetkilileri, 1.931 hekimle toplam 196 sağlık merkezini ve hastaneyi değerlendirdi. Eğitim sektörü de savaştan ciddi şekilde zarar gördü. İlk ve orta okullardaki toplam kayıt sayısı 1981'de yüzde 29'dan 1986'da yüzde 14'e düşmüştür. UNESCO, Afganistan'ın yetişkin okuma yazma bilmeme 1985'te Asya'daki en yüksek oran olan yüzde 76,3 olarak tahmin edilmiştir. 1987'deki komünist rejim, ülke genelinde yaklaşık 40.000 öğrencinin 20.000 okuma yazma kursuna katıldığını iddia etti. Yüksek öğrenim aynı zamanda birçok nitelikli profesör, öğrenci ve diğer akademik personelin ayrılması tarafından da kesintiye uğradı. Eski SSCB üniversitelerine 1987 yılına kadar toplam 15.000 Afgan öğrencisi kaydolmuştur. Sovyet çekilmesinden bu yana birçok kolej ve bazı üniversiteler kapatıldı (World Economy Yearbook, 1982: 23).

2.5. Sovyet Çekilmesinden Sonra Afganistan Ekonomisi

1989'da ülkenin Sovyet çekilmesinin ardından, merkezi hükümet ile muhalefet grupları arasındaki iç savaş başladı. Sovyet desteklerinin sona ermesi ülkenin ekonomik sorunlarının eskisinden daha fazla artmasına neden oldu. Mücahid kuvvetleri 1992'de Kabil'e gelmesiyle birçok şeyi değiştirdi, en büyük değişim ülkenin Afganistan İslam Devleti oluşu ve bunun için yapılan mücadeleydi. Askeri

girişimciler dış desteğe güvenmedikleri için, giderek artan oranda i gelirlere bel bağlamak zorunda kaldılar. Afganistan'dan Sovyet çekilmesinin ardından ülkenin doğal gaz satışları azaldı. Böylece doğal kaynak gelirleri önemli ölçüde azaldı. Sonunda Hükümet, mali açığı kapatmak için i gelirlere odaklanmak yerine, para basmaya odaklanmıştı. Para basmak para arzında hızlı bir artışa, Afgan para biriminin değerindeki keskin düşüşe ve artan gıda fiyatına yol açtı. Hasılat toplama, avlanma ve haydutlar, yol blokları, varlıkların soyulması, kamu arazilerinin tahsisi, vergilendirme ve yasa dışı ticaret yoluyla savaşan taraflar ve komutanlar tarafından alındı. Sovyet döneminde ortaya çıkan ve o dönemde gelişen savaş ekonomisi, Sovyetler 'den sonra da devam etti, aynı zamanda genişledi (Nijssen, 2010: 3,4).

1996 yılında Taliban'ın yükselişi ile birlikte Afganistan sessiz ve karanlık bir ekonomik döneme girmişti. Afganistan ekonomisi keskin bir şekilde zarar gördü ve ülkenin Taliban ile muhalefet grupları arasında bölünmesi nedeniyle yoksulluk arttı. Ticari faaliyet sadece Taliban'ın otomobil, silah ve uyuşturucu ticareti ile ilgili bölümde gerçekleştirildi. Afganistan 1990'lı yıllarda doğal gaz ve diğer kaynaklardan gelen yasal gelirlere bir düşüş yaşarken, uyuşturucu üretimi ve ticareti Taliban'ın ana gelir kaynağını oluşturdu. 1990'lar boyunca, Afganistan'ın dış ticareti Pakistan'a uyuşturucu üretimi ve satışı yoluyla yapıldı. Böylece Taliban rejimi sırasında Afganistan ekonomik gelişme görmedi (Nijssen, 2010: 4,5,6).

1996 yılında Taliban'ın yükselişi ile birlikte Afganistan sessiz ve karanlık bir ekonomik döneme girmişti. Afganistan ekonomisi keskin bir şekilde zarar gördü ve ülkenin Taliban ile muhalefet grupları arasında bölünmesi nedeniyle yoksulluk arttı. Ticari faaliyet sadece Taliban'ın otomobil, silah ve uyuşturucu ticareti ile ilgili bölümde gerçekleştirildi. Afganistan 1990'lı yıllarda doğal gaz ve diğer kaynaklardan gelen yasal gelirlere bir düşüş yaşarken, uyuşturucu üretimi ve ticareti Talibanın ana gelir kaynağını oluşturdu. 1990'lar boyunca, Afganistan'ın dış ticareti Pakistan'a uyuşturucu üretimi ve satışı yoluyla yapıldı. Böylece Taliban rejimi sırasında Afganistan ekonomik gelişme görmedi (Nijssen, 2010: 4-6).

2.6. 2001 Yılından Sonra Afganistan Ekonomisi

Amerika'da 11 Eylül 2001 yılında meydana gelen terör saldırılarından sonra Taliban rejimi 2001 sonlarında Amerika'nın askeri koalisyon liderliği tarafından devrildi. 2001 yılın aralık ayında, Afganistan'ın çeşitli grupları arasında Bonn Konferansı'nda uluslararası toplumun yardımı ile siyasi anlaşma imzalandı. Bu yüzden, yirmi yıldan fazla iç savaştan sonra Afganistan'da yeni bir hükümet ve ekonomik kalkınma yaratma konusunda uluslararası toplumun iş birliği ile barışçıl bir fırsat sağlandı. Ocak 2002'de, uluslararası toplum Afganistan'ın yeniden inşasına destek olmak için Afganistan'ın temel ihtiyaçlarını değerlendirdi. Afganistan'ın 2014 yılına kadar tam güvenlik sorumluluğu NATO kuvvetlerine emanet edildi. Ardından Afganistan'ın yeniden inşasına yönelik uluslararası yardım başladı (Bennett, 2005: 1,2).

Taliban'ın çöküşünden beri, ülkede son derece yüksek ekonomik büyüme gözlemlendi. Diğer birçok çatışma sonrası ülkeyle kıyaslandığında, Afganistan, zayıf veya var olmayan kurumlara, düşük iç gelirlere, sermaye sıkıntısına ve yüksek ithalat ihtiyaçlarına (yüksek yerli üretim eksikliği nedeniyle) rağmen yüksek makroekonomik performans göstermiştir. Afganistan 2002'den 2012 yılına kadar Amerika ve diğer donar ülkelerin mali ve askeri desteği ile hızlı bir ekonomik büyüme yaşadı. Hızlı büyüme ülkenin tüm sektörlerinde gözlenmiştir. Ülkenin yıllık ortalama ekonomik büyümesi on yıl boyunca %9,1 olarak tahmin edildi. Afganistan'ın merkez bankasının yeni yapısı, IMF'nin desteğiyle oluşturuldu. Yüksek enflasyonun üstesinden gelmek için, Afganistan Merkez Bankası ulusal paradan üç sifir atarak yeni banknotları oluşturdu. Bu nedenle Afganistan'da, yeni para birimi reformu gıda ve enerji fiyatlarındaki küresel şoklar nedeniyle düşük enflasyon görülmüştür. Ayrıca, Afganistan'ın bütçe açıklarının birçok yardım finansmanı, enflasyonu kontrol etmede çok yardımcı olmuştur, çünkü açık finansman için enflasyonist para yaratma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Afgan hükümeti ekonomik altyapıyı geliştirmek ve iş faaliyetlerini arttırmak için dış finansman ve döviz rezervlerinin yanı sıra açık artırma politikası yaparak Afgan parasını dolar ve diğer yabancı paralara karşı nispeten istikrarlı bir şekilde korumuştur (Hogg and others, 2013: 63-77).

Afganistan bir kez daha geçmişin acı deneyimi yaşamıştır. NATO güçlerinin Afganistan'dan çekilmesi ve uluslararası desteklerin azalması ile 2013'ten bu yana, ekonomik büyüme ciddi dalgalanmalara maruz kalmıştır. Afganistan ekonomisinin ithalata olan yoğun bağımlılığı, büyük oranlarda bütçe açığı sorununu ortaya çıkardı (GSYİH'nin ortalama %50'si). Ayrıca, ülkenin ticaret dengesi açığı her yıl cari işlemler dengesi konusunda dış yardımla finanse edilmektedir. Bu nedenle, dış yardımın 2013 yılından itibaren azalması ülkenin ticaret dengesini etkilemiş ve bütçe açığını artırmıştır. NATO kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi ülkedeki güvensizliği artırdı. Ülkedeki güvensizlik, yatırım ve sermaye uçuşlarında yüksek bir düşüşü artırdı. Merkez bankası, döviz rezervlerine güvenerek ve piyasada dolar sağlayarak Afgani istikrarının değerini korumuştur. Bunun için uluslararası yardımlarda düşüş ve dolar rezervleri Afganistan'ın devalüasyonuna yol açtı (Hogg and others, 2013: 45-79).

2.7. Genel Ekonomik Durum

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Afganistan Ekonomisi hakkında sınırlı miktarda güvenilir veri olmasına rağmen, ülkenin ekonomik tarihi çoğu zaman politik tarihi ile yakından ilgilidir. Kara ile çevrili Asya kavşağında yer alan Afganistan, ticari bir kavşak ve küresel ekonomi için doğal kaynakların büyük bir tedarikçisi olarak hizmet verebilir konumdadır. Afganistan ekonomisi yıllarca, savaş (uluslararası, bölgesel ve iç savaşlar) yolsuzluk ve uyuşturucu ticaretinden dolayı sıkıntı çekmektedir. Yerel ekonomik gelişmelerin aksine Afganistan siyasetini ve ekonomisini en düşük seviyelerde bile etkileyen ulusal ve bölgesel ekonomik süreçleri beslemiştir (Nijssen, 2010: 1).

Afganistan ülke olarak Batı Asya'daki az gelişmiş ülkelerden biridir. 2010 yılında GSYİH (afyon hariç) 15,9 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir. Ülke nüfusu yaklaşık 36 milyon ve Kişi Başına GSYİH 528 ABD dolarıdır. Halkın yaklaşık yüzde 36'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ülke ekonomisi tarım sektörüne dayanmaktadır. Afganistan, makroekonomik ve sosyal-ekonomik göstergeler için kullanılan dış yardımlara büyük ölçüde bağımlıdır. Ülkenin en büyük ekonomik sorunlarından biri, afyonun üretimi ve ticaretidir. Bununla birlikte Afganistan'da,

afyonun üretimi ve farklı ülkelere yapılan ticaret, güvensizlik ve kaçakçılık faaliyetlerinin artması gibi birçok soruna yol açmıştır (Hogg and others, 2013: 63).

1979 yılında başlayan Sovyetler Birliği işgali ile birlikte günümüze kadar devam eden savaş ve istikrarsızlık durumu Afganistan'ın ekonomik altyapısına önemli şekilde zararlar vermiştir. Sovyetler Birliği işgali ve iç savaş işgücü ve sermaye kaybına neden olup Afganistan'ın GSMH'si büyük düşüş yol açmıştır. İç savaşlar ülkedeki güvenlik ve istikrarı tamamen tahrip ettiği için yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesine engel olmuştur. Dolayısıyla dünyanın en fakir ülkelerinden biri olan Afganistan ekonomisi büyük ölçüde tarım sektörüne dayanmaktadır. Ülke ekonomisinin büyük kısmı kayıt dışı sektörleri içermektedir. Kayıt altına alınan ticari unsular ve sektörlerin kapsamına giren ürünler arasında haşhaş, taze ve kuru meyve, ilaç yapımında kullanılan çeşitli bitkiler, tohum, baharat, işlenmemiş deri, yün, halı kilim, değerli ve yarı değerli taşlar yer almaktadır (T.C Dış İşleri Bakanlığı, 2019). Bu ürünlerin tamamına yakını ihracata konu olan mal ve hizmetlerdir.

Bununla birlikte Afganistan ekonomisi son yıllarda iyi yönde dönüşüme başlamıştır. Çünkü 1979'den beri süren savaşlar 2012 yılında iyice hafiflemiş ve ekonomik durum uzun zamandan sonra iyileşmeye başlamış ve ülkedeki toplumun arasında refah ve iyimserlik ortamı yeniden canlanmaya başlamıştır (T.C. Kabil Büyükelçiliği, 2013). Bununla birlikte Dünya Bankası yıllık raporuna göre, Afganistan ekonomisinin 2017 yılında %3,1 oranında büyüme göstereceği tahmin edilmektedir. Afganistan'ın genel ekonomik durumu tablolarda yer almaktadır.

Aşağıdaki tablolar sırasıyla Cari GSYH'yi (Tablo 1) yıllık GSYİH büyüme (Tablo 2) ve kişi başına GSYİH (Cari ABD \$) (Tablo 3)'te göstermektedir.

Tablo 2: Afganistan'da GSYİH (Cari Milyar ABD \$) ve yıllık GSYİH büyümesi (yıllık%)

YILLAR	GSYİH MİLYAR (\$)	YILLAR	GSYİH BÜYÜMESİ (%)
2002	4,055	2002	5,1
2003	4,516	2003	8,832
2004	5,227	2004	1,414
2005	6,209	2005	11,23
2006	6,971	2006	5,357
2007	9,748	2007	13,826
2008	10,109	2008	3,925
2009	12,439	2009	21,391
2010	15,857	2010	14,362
2011	17,804	2011	0,426
2012	19,907	2012	12,752
2013	20,561	2013	5,601
2014	20,485	2014	2,725
2015	19,907	2015	1,451
2016	19,046	2016	2,26
2017	19,544	2017	2,665

Kaynak: World Bank, 2019

Afganistan, 2014'ten bu yana, uluslararası güvenlik güçlerinin ülke topraklarından ayrılmaları ile başlayan uluslararası hibelerde düşüşe eşlik eden ve daha da kötüleşen bir güvenlik durumuyla birlikte ekonomik büyümede yavaşlama gözlemlenmiştir. Ancak büyüme, 2014-2017 arasında ortalama yüzde 2,3 bir seyir görmüştür. 2014 seçimlerinden sonraki bir siyasi istikrarsızlık döneminin ardından, reformlar uygulandığı ve güven yeniden sağlandığı için ekonomi hızlanmıştır. 2015 yılında yüzde 1,5 gibi düşük bir oranla reel GSYİH büyümesi 2016 yılında yüzde 2,3'e yükselmiş ve 2017 için yüzde 2,7 olarak tahmin edilmiştir (World Bank, Afghanistan Development Update, 2018: 6)

Tablo 3: Afganistan’da Kişi başına GSYİH (Cari ABD 000\$)

YILLAR	ABD (000\$)	YILLAR	ABD (000\$)
2002	184,495	2010	550,515
2003	195,777	2011	599,298
2004	216,708	2012	648,511
2005	247,664	2013	647,966
2006	269,23	2014	625,34
2007	366,23	2015	590,076
2008	370,382	2016	549,583
2009	444,184	2017	550,068

Kaynak: World Bank, 2019

2.8. Temel Ekonomik Göstergeler

Daha önce bildirtildiğimiz gibi, Afganistan ekonomisinin büyük kısmını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Anadolu Ajans raporuna göre, Afganistan, 36 milyonluk nüfusundan yaklaşık 18 milyon çalışabilir nüfusa sahiptir. Afganistan İstatistik Merkezinin verilerine göre, 2015 yılından önce Afganistan nüfusunun yüzde 35'i işsizken bu oran 2016 yılı itibariyle yüzde 40'a yükseldi. UNICEF'e göre, Afganistan'ın çocuk yaştaki nüfusun yaklaşık %30'u çalışmaktadır. Bununla birlikte sektörlerin dağılımına bakıldığında hizmetler sektörünün %10'luk bir paya sahip olduğu görülmektedir. Afganistan ekonomisi ağırlıklı olarak küçük çapta tekstil, sabun, yağ, mobilya, doğal gaz, gübre, çimento, el yapımı halılar, ayakkabı, kömür, bakır işletmelerine dayanmaktadır (Anadolu Ajans, 2017).

Afganistan Ekonomisinin son 10 yıldaki gelişmeler aşağıda başlıklarda sıralanmıştır.

- Afganistan ekonomisinin değeri 2002 yılında \$ 2,4 milyar olarak belirlenmiştir.
- 2006 yılında belirlenen bu rakam \$ 7,3 milyar olup, 2007 yılında \$ 8,8 milyar çıkması bekleniyordu.
- Kişi başına gayri safi milli hasıla 2001 yılından bu yana ikiye katlanmış durumda gözükmektedir.

- 2001 yılından bu yana 3 milyondan fazla arsa tapusu ve yaklaşık 55.000'den fazla ticari kuruluş kayıt altına alınmıştır. Emlak tapularının en az %85'i yeniden kayıt edilerek arsa mülkiyeti ile ilgili ihtilaflar azaltmıştır.
- 2014 itibarı ile Afganistan'ın 34 ilinde bilgisayarlı şubeleri bulunan bir Merkez Bankası vardır. Merkez Bankasının döviz rezervi 2 milyar dolardır.
- Taliban'ın düşüşünden bu yana 11.000 kilometreyi aşkın yol yapılmış veya onarılmıştır. En az 3.000 kilometrelik yol inşaat halindedir bunula birlikte yolların çoğunda ortalama hız %300 artmıştır.
- Kabil – Kandahar otoyolunun tamamlanması ile birlikte ülkenin ulaşımı %30 kolaylaştırmış, bu iki şehir arasındaki ulaşım süresini ise 15 saatten 6 saate indirmiştir.
- Afganistan'ın en uzun yollardan biri Kabil – Herat otoyolunun A.B.D. bölümü bu iki büyük şehir arasındaki ulaşım süresini 10 saatten 5 saat sürelerine indirmiştir.
- Kacaki Barajı ve çevresindeki iletim hatlarının onarılması ile birlikte kritik bir güvenlik bölgesinde ikamet eden 1,7 milyon Afganlıya elektrik enerjisi sağlanacaktır.
- Dünya Bankasının raporuna göre, Afganistan iş kurma kolaylığı açısından dünya sıralamasının en üst seviyelerinde yer almaktadır.
- Coca-Cola Kabil'de 500 kişiye istihdam kaynağı olan, 25 milyon dolarlık bir şişeleme fabrikası kurmuştur.
- Altyapı ve güvenlik durumunun iyileştirildiği her bölgede Taliban'a olan destek gittikçe azalmaya devam etmektedir.
- Altyapıyı iyileştirmeye yönelik birçok proje sürerken, planlanmış olan diğer projelerin de hayata geçirilmesi için gereken fonlar taahhüt edilmiştir (A.B.D. Savunma Bakanlığı, 2019).

2.9. Sektörler

Afganistan'da son yıllarda tarım ve maden sektörü çok iyi gelişmiştir. Ancak Afganistan'ın en büyük problemi geçmişe yönelik düzgün veri kayıtlarının olmamasıdır. Sovyetler Birliğinin işgalinin 1979 yılından bu yana resmi ekonomik veri kayıtları tamamen yok olmuştur.

Bunula birlikte CIA World Factbook Raporuna göre tarım sektörü GSYH'nin yüzde 53, sanayi sektörü yüzde 28,5, hizmetler sektörü yüzde 18,5 dolayındadır. 1980 yılında işgücünün yüzde 68'i tarım sektöründe, sanayi sektöründe yüzde 16 ve hizmetler sektöründe yüzde 16 tahmin edilmiştir. Uzun süren savaşlar nedeniyle, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin altyapılarını ciddi şekilde tahrip etmiştir. Bununla birlikte, tarım sektörü hala en büyük sektördür (Afghanistan's Economy, 2015: 243-253).

2.9.1. Tarım Sektörü

Tarım, ekonomik faaliyetlerin çoğunu oluşturan Afganistan ekonomisinin en eski sektörüdür. Afganistan nüfusunun yüzde 70'ı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Buğday ve tahıl Afganistan'daki en önemli tarım ürünlerini oluşturmaktadır. GSYH'nin üçte birini tarım sektörü oluşturmaktadır. Tarım sektörü, Afgan ekonomisinin ana sektörüdür ancak gelişmiş sulama sistemleri ile donatılmamıştır. Bu nedenle; tarım ürünlerinin üretilmesi, iyi hava koşullarına ve mevsimsel yağışlara bağlıdır. Afganistan'da afyon, buğday, meyve, kuruyemiş ve otlar başlıca ürünlerden bazılarıdır. Bu ürünler, iç pazarda tüketildiği gibi önemli ölçüde de ihraç edilmektedir (Hogg and others, 2013: 67,68).

Afganistan, nüfusunun dörtte ikisi dağınık kasaba ve köylerde ikamet etmektedir. Tarım sektörü, hava şartlarına bağlı olarak GSYH'nin yüzde 50'sine katkıda bulunmaktadır. 1961- 78 arasındaki çatışma öncesi yıllarda tarımsal üretim yıllık yüzde 2'nin üzerinde büyüyüp bu oran 1978-2001'den itibaren yıllık yüzde 0,2'ye düşmüştür (World Bank, Afghanistan Poverty, 2005: 7)

Nüfusun çoğunluğu tarıma bağımlı olmakla birlikte, kırsal geçim kaynaklarında tarımsal olmayan gelirlerin yanı sıra tarım ürünlerinin işlenmesi de

dahil olmak üzere tarım dışı istihdam önemlidir. Sektörde hububat %80, hayvancılık ise %12 dolayında katkı sağlanmaktadır. Tahıl ekilen 3,3 milyon hektarın yaklaşık yüzde 75'i en önemli gıda kaynağını teşkil eden buğdaydır. Buğday verimi 2002/2003-2006/2007 arasında hektar başına ortalama 1,6 ton civarındadır. Tarım ürünlerin ihracatı, kuru ve taze meyveler, koyun derileri, halı ve el sanatlarından oluşarak ihracat kazancının yaklaşık yüzde 50'sini oluşturmaktadır.

Afganistan'ın tarımı, tarla, yem ve meyve bitkileri, bazı sulanan alanlar ve hayvancılık gibi küçük işletmelere dayanmaktadır. Ancak, tutarsız politikalar nedeniyle, özellikle göç eden halkın eski yerlerine geri dönmeleri sonucu haksız mülkiyet paylaşımı sonucu toprak güvensizliği sorunları yaşandı (Wily, 2003: 19). 2002 yılında yapılan bir anket, tüm çiftçilerin üçte ikisinin arazinin yüzde 16'sını paylaştığını göstermektedir. Ayrıca, Afganların yaklaşık dörtte biri topraksızdır (World Bank, Afghanistan Poverty, 2005: 9). Çeşitli tarım sistemleri, suyun mevcudiyetini ve mevsiminde üretilebilecek ürün sayısını ve mevcudiyetini etkileyen yükseklik ve coğrafyaya dayanmaktadır. Kar erimesinden su elde edilebilirliği genel olarak en sınırlayıcı faktördür ve tahıl çıktısının yüzde 85'inin sulanan arazinin yüzde beşinde üretildiği tahmin edilmektedir (FAO, 2019). Ülkenin toplam alanının yaklaşık yüzde 12'si ekilebilir; dörtte üçü dağlıktır, kuzeyde alçak nehir vadileri ve güneyde yarı kurak çöller bulunmaktadır. Ülkenin en verimli bölgeleri, iki büyük şehri (Kabil ve Celalabad) içeren Doğu Dağlarının nehir vadileridir. Sulama kaynağı nehirlerden yaklaşık yüzde 85, yaylardan yüzde 8 ve kuyulardan yüzde 7'dir; ikincisi yer altı su kaynaklarına girmek için yamaçlara yerleştirilmiş tünellerdir.

Tablo 4'de Afganistan Ekonomisinin tarıma dayalı göstergeleri verilmiştir.

Tablo 4: Afganistan Ekonomisinde, Tarım, (GSYİH%)

Yıllar	GSYİH içindeki pay %	Yıllar	GSYİH içindeki pay %
2002	38,628	2010	26,21
2003	37,419	2011	23,744
2004	29,721	2012	24,391
2005	31,115	2013	22,811
2006	28,636	2014	22,137
2007	30,105	2015	20,634
2008	24,892	2016	21,081
2009	29,298	2017	20,467

Kaynak: World Bank, 2019

Dünya Bankası raporuna göre 2014 yılında tarımsal ürünle üst üste üçüncü yıl için kuvvetliydi, ancak 2012 tampon yılı sadece marjinal olarak yükselmiştir. Tarımsal büyüme 2014 yılında yüzde 1,9, 2013 yılında yüzde 0,2 ve 2012'de yüzde 18,2 olarak tahmin edilmiştir. Hem iyi dağıtılmış hem de zamanında yağış sulanan alandaki artış sayesinde buğday ve tahıl üretiminden büyük oranda faydalanmıştır. Hububat üretimi 2014 yılında yüzde 3,6 artarak 6,7 milyon tona yükselmiştir. Taliban çöküşünden bu yana Afganistan'ın en önemli temel mahsulü olan buğday üretimi, neredeyse yüzde 4 arttı. Diğer tarım ürünlerin düşmesine rağmen, 2014 yılında meyve, bahçecilik ve hayvancılık üretimindeki artışlar gözükmemektedir (World Bank, 2015).

2.9.2. Doğal Kaynaklar

Afganistan, doğal kaynaklar açısından zengin yeraltı maden yataklarına sahiptir. Başlıca petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji mineralleri, bakır, demir, gümüş, altın, krom, tuz gibi mineral ve maden rezervleri, cam, seramik, inşaat, kimya ve gübre sanayinde kullanılan madenler, çimento yapımında kullanılan klinker, kireç taşı ve kil ile mermer yataklarına sahiptir (Afganistan's Web Site, 2019).

Bununla birlikte Afganistan'da bakır, altın, demir, cevher ve diğer mineraller gibi önemli miktarda madeni kaynak ve inşaat malzemeleri, değerli taşlar, kömür ve hidrokarbonlar (esas olarak doğal gaz) bulunmaktadır. Bu kaynaklardan bazıları

1970'lerde ve 1980'lerde sömürüldü, fakat savaş, ihmal ve yatırım eksikliği doğal kaynakların sömürülmesini azaltmıştı. Mineral üretimi artık kireçtaşı, yapı malzemeleri, değerli taşlar ve küçük kömür operasyonları ile sınırlıdır. Dolayısıyla, geçtiğimiz on yıl içinde madencilik sektörü GSYİH'de marjinal bir rol oynamıştır GSYİH'nin %0,5'inden azdır (Hogg and others, 2013: 69).

Afganistan'da hala işletilmemiş büyük yeraltı maden alanları mevcuttur. Arazilerdeki jeolojik araştırmalar henüz tamamlanmamış durumundadır. Diğer taraftan, yetersiz ulaşım ağı, altyapı bozukluğu, teknik imkanların yetersizliği ve yatırım eksikliği nedeniyle bilinen mineral rezervlerinden yararlanılamamaktadır.

Petrol ve Doğalgaz: 1967 yılında keşfedilen ve ülkenin en önemli yeraltı kaynaklarından birisi, doğal gazdır. 1980'li yıllarda doğal gaz satışları yılda 300 milyon ABD dolarını bulmuş ve ülkenin ihracat gelirlerinin yüzde 56'sını oluşturmuştur. Doğalgaz ihracatın %90'ı Sovyetler Birliği'ne gerçekleştirilmiştir. Sovyetler Birliği 1989 yılında geri çekildiğinden bu yana, doğal gaz üretimi de bir duraklama gelmiştir bununla birlikte Afganistan'ın yeniden yapılandırılması süreci sonrasında, ülkenin doğal gaz kaynaklarından önemli miktarda gelir elde edebileceği söz konusudur (Afghanistan Ministry of Mines and Petroleum, 2019).

Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmaları (USGS) ve Afganistan Jeolojik Araştırmaları (AGS), tarafından yayınlanan raporlara göre Tripul (Herat), Amu Darya ve Kushka havzalarında petrol ve doğalgaz yatakları bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde değerlendirme alanındaki tahmini ortalama petrol hacmi, 1,6 milyar varil ham petrol, 16 trilyon doğalgaz ve 0,50 milyar doğal gaz varil likit rezervi bulunduğu tahmin edilmektedir. Keşfedilmemiş petrol yataklarının büyük kısmının Afghan-Tajik Havzasında, keşfedilmemiş doğalgaz yataklarının büyük kısmının ise Amu Darya Havzasında bulunduğu tahmin edilmektedir. Bu iki havza yaklaşık 515.000 kilometrekarelik bir alanı kapsıyor. Ülkenin kuzeyindeki Amu Darya ve Afgan-Tacik havzalarında Sovyetler Birliği döneminde 1957-1989 yıllar arasında toplam yedi petrol ve sekiz gaz bölgesi keşfedilmiştir (Afghanistan Ministry of Mines and Petroleum, 2019).

Kömür: Afganistan'da yapılan çalışmalara göre yaklaşık 70 milyon ton kömür rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle ülkenin kuzeyinde Herat ve

Badakhshan şehirleri arasındaki bölgede kömür madenleri bulunmaktadır. Afganistan'da kömür üretiminin yıllık 10 milyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Üretilen kömürün tamamı kış aylarında ısınma, endüstriyel ihtiyaçlar ve elektrik üretimi için kullanılmaktadır.

Mermer: Afganistan'da yapılan araştırmalara göre, 40 ayrı renkte yaklaşık 35 çeşit mermer bulunmaktadır. Uluslararası standartlarda kesim ve işleme için yeterli makina, teçhizat ve bilgiye sahip olunmadığından, mermer taşları işlenmemiş olarak özellikle komşu ülkelere ihraç edilmektedir.

Bakır: Afganistan'da üç yüzden fazla bakır havzası bulunmaktadır. Bunlardan üç büyük bakır rezerv havzası Aynak, Jawkhar ve Darband bölgelerindedir. Loghar şehrinin Aynak bölgesindeki yüksek kalitesi olan bakır rezervinin 240 milyon ton olduğu tahmin edilmektedir.

Altın ve Demir: Altın rezervleri ile ilgili araştırmalar tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte en büyük altın madenleri Kuzeyde, Badakhshan, Ghazni ve Takhar bölgelerinde yer almaktadır. Sampty ve Zarkashan yataklarında 20-25 ton rezerv olduğu tahmin edilmektedir. En büyük demir cevheri yatakları Herat şehri ile Panjşer şehri arasındadır. 110 milyon ton rezerve olduğu tahmin edilmekte olan Afganistan'ın en büyük demir madeni Bamyan ilindeki Hajigak madenidir.

Değerli ve yarı değerli taşlar: Afganistan mücevher, değerli ve yarı değerli taşlar açısından zengin bir ülkedir. Panjşerşehri'nden çıkarılan zümrüt ülkede çıkarılan en önemli mücevherler arasında yer almaktadır ki bu çıkarılan zümrütün yıllık üretim değeri 9-12 milyon dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Mücevherlerin büyük bir kısmı komşu ülkelerde Pakistan ve İran'da kesilmekte ve işlenmektedir. Bununla birlikte ülkenin değer büyük madenler Nuristan ilindeki turmaline, kunzite, beril ve akuamarin madenleridir. Ülkede çıkarılan değerli taşların büyük kısmı özellikle Pakistan tarafından ithal edilerek işlenmektedir.

Tuz: Balkh ve Herat illerinde tuz yatakları bulunmaktadır. Üretilen tuzun büyük bir bölümü İran ve Pakistan'a ihraç edilmektedir (Afghanistan Ministry of Mines and Petroleum, 2019).

2.9.3. Sanayi Sektörü

Afganistan'da yönetime gelen hükümetler sanayi sektörü için yeterli çalışma yapmamıştır. Başka bir deyişle, sanayi sektörü, ülkenin ekonomik büyümesinde bir rol oynama fırsatı bulamadı. Afganistan'ın sanayi sektörü, tekstil, halılar ve gübre üretiminde küçük ölçekli üretim üzerine ayakta kalmaktadır. Minerallerin ve tarım ürünlerinin katma değerli işlenmesi, Afgan nüfusunun önemli bir kısmının bunlara büyük ölçüde bağlı olduğu yerlerdir. Ülkenin imalat sektörüne önemli ölçüde katkıda bulunan diğer ürünler ise; kurutulmuş meyveler, kereste, deri, doğalgaz, kömür, bakır, çimento, yarı değerli mineraller, sabun, mobilya, ayakkabı, granit ve mermerdir. Böylece sanayi sektörünün ekonomik büyümedeki payı çok zayıf ve sadece GSYH'nin%26'sını oluşturmaktadır (Hogg and others, 2013: 65).

Tablo 5. Afganistan'da Sanayi sektörün (GSYİH %)

Yıllar	GSYİH %	Yıllar	GSYİH %
2002	23,81	2010	21,15
2003	22,71	2011	22,74
2004	26,23	2012	21,16
2005	26,81	2013	20,44
2006	28,21	2014	21,23
2007	26,88	2015	22,12
2008	26,92	2016	21,82
2009	21,9	2017	22,13

Kaynak: World Bank, 2019

2.9.4. Hizmetler Sektörü

Afganistan'da hizmetler sektörü diğer sektörlerle göre çok gelişmemiştir. Ancak iletişim, finans, lojistik hizmetleri konusunda son dönemde bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

Sanayi ve tarım sektörlerindeki son yıllarda büyüme oranı yavaşlarken, hizmetler sektörün artışı yükselmektedir. Son beş sene içerisinde hizmetler sektöründeki hızlı gelişme sonucunda toplam GSYİH'nin yaklaşık %50'sini

oluşturur hale gelmiştir. Telekomünikasyon sektörü son on yıl içerisinde yıllık ortalama %60 oranında büyüme göstermiştir. Ülkede 5 milyondan fazla internet kullanıcısı olduğu tahmin edilmektedir. 2002'den bu yana Afganistan'ın hizmetler sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya katkısı %43'tür. Gelirler öncelikle ulaştırma, perakende ve telekomünikasyon sektörlerinden gelmektedir. 2004 itibariyle Afganistan nüfusunun yaklaşık %10'u geçimini ülkenin hizmet sektöründen elde etmektedir (Economy Watch, 2019).

Tablo 6: Afganistan Hizmetler Sektörü (GSYİH %)

Yıllar	GSYİH %	Yıllar	GSYİH %
2002	36,151	2010	48,879
2003	37,445	2011	49,697
2004	41,111	2012	50,579
2005	39,008	2013	52,683
2006	39,831	2014	52,991
2007	40,295	2015	53,235
2008	45,41	2016	52,762
2009	45,244	2017	52,655

Kaynak: World Bank, 2019

2.10. Makro Ekonomik Kriterler

2.10.1. Dış Ticaret

Dış ticaret, Afganistan ekonomisinde hayati bir öneme sahiptir. Ülkenin orta sınıf kapitalistlerinin çoğunun ticaretle uğraştığı gibi, Afganistan en temel tüketici ürünlerini ithal ediyor ve çoğunlukla tarımsal ürünleri ve hammaddeleri ihraç ediyor. Bu nedenle, uygun ticaret politikası ulusun ekonomik refahı için büyük önem taşımaktadır. Uluslararası ticaret teorisi, farklı donanıma sahip ülkelerin ticaretten kazandıkları anlamına gelir.

Afganistan, büyük ölçüde doğal kaynaklara ve endüstriyel üretimde ihtiyaç duyulan çeşitli hammaddelere sahiptir. Afganistan için yurtdışından sanayi ürünleri almak yerine onları ülke içinde üretmekten daha ucuzdur.

Ülke büyük miktarda tarımsal ürünleri, Karakul, derileri (Afghan lamb), pamuk, taze ve kuru meyveler, hayvan kürkleri gibi ihraç etmektedir. Afgan el sanatları da ülke için çok iyi bir ihraç ürünüdür. Afgan halıları, rekabetçi fiyatlarla dış pazarlara ihraç ediliyor.

Klasik ticaret teorisine göre, Afganistan yukarıda belirtilen ürünlerden bazılarının özellikle kilim, pamuk, yün ve Karakul üretiminde uzmanlaşmalıdır. Bununla birlikte, Afganistan, dış ithalata bağımlılığı nedeniyle ticaretten daha büyük bir avantaj elde edemez, ancak yine de sermaye ve modern teknolojiyi topluma aktarması açısından fayda sağlar. Afganistan'da, Sovyetler Birliği ile uluslararası pazarın çok altında bir fiyatla daha büyük ihracat ve ithalat yapıldı. Bununla birlikte, eski Sovyetler Birliği ile ticaret, düşük nakliye maliyeti nedeniyle makul bir fiyatla yapılmışsa iyi bir politikaydı. Ülke ayrıca ihtiyaç duyduğu tüketici ürünlerini daha ucuza alabilir (Lindert, 1991: 24).

Afganistan hükümeti dış ticareti önemli ölçüde kontrol altına aldı. Afganistan'ın geleneksel ihraç edilebilir yün, pamuk, deri, kilim ve kuru meyve gibi mallarının yurtdışı satışları devlet kontrolüne tabi tutulmuştur. Tarımsal ihracatta devletin katılımı pamuk ihracatında iyileşme sağlamıştır. Daud Han liderliğindeki Afgan hükümeti özel sektör ithalat ve ihracat operasyonlarına yeni bir düzenleme koydu, 1973-77 yılları arasında ülkenin ihracatını yüzde 149 arttırdı. Bununla birlikte, Afganistan geleneksel olarak büyük bir ticaret açığı yaşamaktaydı çünkü ithalatın değeri her zaman ihracatın değerini aştı. Boşluk yine de yurtdışından gelen işçilerden, turistlerden ve dış yardımdan gelen paralarla doluydu. Esneme ticaret açığı Sovyet yüklü rejimden devralındı. Afganistan'ın Sovyet işgali sırasında, bütçe açığı her yıl çarpıcı biçimde arttı. Örneğin 1983 yılında, toplam ihracat 670 milyon dolarken, toplam ithalat 880 milyon dolar olarak gerçekleşti ve bu da (-120) milyon dolarlık bir fark bırakmıştır (Gillis, 1992: 30)

Savaş döneminde hayati öneme sahip bazı malların ihracatı muazzam bir artış gösterdi. Örneğin, 1981'deki doğal gaz ihracatı, ülkenin toplam ihracatının yüzde 40'ını oluşturuyordu. İki yıl sonra, 1983'te, eski SSCB'ye Afgan doğal gaz ihracatı, ülkenin toplam ihracatının yüzde 80'ini oluşturuyordu. Ülkede ihraç edilebilecek diğer önemli ürünler meyve, fıstık, karakul (Fars kuzu kürkü), deriler, kilimler, yün ve pamuktur. Afganistan'ın 1978'den önceki ana ticaret ortakları SSCB, İran,

Pakistan, Almanya, İngiltere, Hindistan, Hong Kong, Japonya ve ABD idi. SSCB, ülkenin toplam ihracatının yüzde 37'sini ve ithalatının yüzde 23'ünü oluşturan savaştan önce Afganistan'ın dış ticaretinde daha büyük bir paya sahip oldu. Bu pay, Sovyetlerin askeri işgalinden sonra çarpıcı bir şekilde arttı. Örneğin 1983 yılında, eski SSCB'nin payı Afganistan'ın ihracatının yüzde 58'ini ve ithalatının yüzde 65'ini oluşturmuyordu.

Tablo 7: 1981-1990 yıllar arasında Afganistan'ın ihraç edilebilir ürünleri (Bin \$)

Ürünler	1980/8 1	1981/8 2	1983/8 4	1985/8 6	1986/8 7	1987/8 8	1988/8 9	1989/9 0
Taze meyve	39,762	50,544	66,374	94,500	134,900	128,600	142,100	110,200
Kurutulmuş Meyve	169,478	174,933	191,971	-	-	-	-	-
Gizler ve Deriler	14,491	11,711	15,547	-	-	-	-	-
Karakul	33,299	18,845	9,592	5,700	10,500	8,300	6,100	3,600
Sıvı yağtohumlar	6,412	2,031	3,888	-	-	-	-	-
Yün	12,308	23,364	25,380	24,500	14,600	3,800	30,900	5,500
Pamuk	36,650	22,566	10,175	19,200	9,800	8,900	12,300	900
Tıbbi bitkileri ve kimyon tohumu	4,206	11,511	16,524	-	-	-	-	-
Doğal gaz	233,128	272,589	305,276	309,400	259,600	204,500	143,000	-
Halılar ve kilimler	103,590	72,680	50,361	58,400	39,500	48,900	39,100	38,000
Diğer ürünler	43,551	28,901	30,155	45,100	83,000	108,900	59,200	77,700
Toplam	705,244	694,292	728,579	556,800	551,900	511,900	432,700	235,900

Kaynak: Europa Yearbook, IMF. International Financial Statistics. 1990

Tablo 8: 1980-90 yılları arasında ülkenin toplam ihracat ve ithalatını göstermektedir.
(Bin \$)

	1980/1	1981/82	1983/84	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89	1990
İhracat	705,24	694,29	728,57	556,80	551,90	511,90	432,70	235,900
İthalat	551,74	622,416	846.022	1,194,200	1,403,500	995,900	900,300	821,700
Toplam fark	153,49	71,876	117,44	637,400	851,600	484,000	467,600	585,800

Kaynak: EuropaYear Book; IMF, International Financial Statistics. 1990

Tablo 8 ve tablo 9 (1980-84) yılları arasında ihracat ve ithalat miktarını ana ticaret ortaklarının bir listesini (ABD dolar) vermektedir. Savaş döneminde ülkedeki ithalat artmakta ve tam tersine ihracat düşmektedir.

Tablo 9: İthalat Ortakları (bin \$)

İthalat	1980/81	1981/82	1983/84
Almanya	16,959	16,779	17,076
Hong Kong	18,586	27,386	-
Hindistan	20,572	17,029	28,985
Japonya	98,207	76,670	111,061
Pakistan	14,895	11,737	14,882
USSR	290,496	365,000	526,319
ABD	14,216	7,156	8,721
Toplam (diğerleri dahil)	551,748	622,416	846,022

Kaynak: EuropaYearBook; IMF, International Financial Statistics. 1990

Tablo 10: İhracat Ortakları (bin \$)

İhracat	1980/81	1981/82	1983/84
Çekoslovakya	14,585	12,088	4,838
Almanya	51,513	41,801	26,130
Hindistan	54,513	43,212	84,212
Pakistan	52,101	61,249	11,080
Suudi Arabistan	21,188	19,214	-
USSR	417,872	412,635	400,756
UK	51,844	36,340	25,137
Toplam (diğerleri dahil)	705,244	694,292	728,579

Kaynak: Europa Yearbook, IMF. P.288

Japon radyoları, kayıt cihazları, saatler ve diğer elektronik eşyalar gibi yaygın olarak kullanılan bazı tüketici ürünleri Afganistan'a özel tüccarlar tarafından ithal edilmektedir.

Afganistan'ın merkez bankası bu tür eşyaları satın almak için yabancı para birimleri sağlamadığından, Kabil para pazarlarının ihtiyaç duydukları para birimlerini serbestçe değişen bir döviz kuruyla sağlamalarına izin vermiştir (Amstutz, 1986: 250).

Bununla birlikte, karaborsa faaliyetleri Afganistan döviz pazarlarında önemli bir rol oynamaktadır. 1958'de gayri resmi işlemler resmen çarşı serbest pazarı olarak kabul edildi. Yabancı para işlemlerinin çoğu Kabil'de gerçekleşti çünkü yabancı ülkelere hava trafiği bu şehirden geçmekteydi. Çarşılar o kadar etkiliydi ki Afganistan, banknot ticaretinde Asya merkezinde lider haline gelmişti. Ülkenin dış ticaretinin yüzde 60'ı ile birlikte tahmini bir miktar 6-7 milyar ABD doları Afyon ve neredeyse tüm ticaret işlemleri bu sektörde yapıldı. Kaçakçılık, Afgan ekonomisinin bir başka özelliği idi. Çoğunlukla, Japon tüketici ürünleri Afganistan sınırları içerisinde Pakistan'a kaçırıldı. Yeraltı faaliyetleri, ülke ticaret faaliyetlerinin payını arttırdı çünkü bu tür faaliyetler için defter tutma yoktu. Pakistan sınırındaki illerde, özellikle aşiret bölgelerinde kayda değer miktarda afyon ve uyuşturucu üretiliyor ve ticareti yapıyordu.

Narkotik uyuşturucu arzını durdurmanın en iyi yolu, Afganistan ve Pakistan hükümetlerinin her iki ülkedeki kabile sistemini ortadan kaldıracak ortak bir

açıklama yapmalarıydı. Bu, iki ülkenin bölgedeki yasaları ve düzenlemeleri yürürlüğe koymasını sağlayarak yasadışı uyuşturucuların üretimini ve tüketimini durdurabilirdi.

İhracat: Afganistan, en az gelişmiş ülkeler arasında en açık ekonomilerden birine sahiptir. Ayrıca Güney ve Orta Asya ülkeleri arasında en düşük vergi tarifesi vardır. 2002 yılında ülkenin ekonomi sistemi olarak “serbest piyasa ekonomisini” seçtikten sonra, Afgan hükümeti tarife engellerini azaltmak ve yasal ticareti teşvik ederek dış ticareti kolaylaştırdı. Ayrıca Afganistan, deniz ulaşımı olmayan kara ulaşımına dayanan bir ulaşım sektörüne sahiptir. Bu yüzden ticari ilişkilerini genişletmek bölgesel ekonomiyle bütünleşmiştir. Afganistan şu anda Güney Asya Bölgesel İş Birliği Derneği (SAARC), Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği (CAREC) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) gibi bölgesel ekonomik işbirliğinin bir üyesidir ve aynı zamanda Güneyde Asya Serbest Ticaret Bölgesi (SAFTA) Anlaşması imzalamıştır (Joya, 2012: 3)

Afganistan'daki yirmi yıldan fazla iç savaş, ülkenin ekonomik altyapısını zayıflatmıştır. Yurt içi ve yurt dışı yatırımlar için ve aynı zamanda ticaret faaliyetlerinin iyileştirilmesi için teşvik edilmemiştir. Bu nedenle, 2001 yılında Afganistan'da yeni hükümetin kurulmasından sonra ülkenin ekonomik altyapısını güçlendirmek için hükümet “serbest piyasa ekonomisi” çerçevesinde ithalat destekleme politikasını seçmiştir. İhtiyaç ya da sermaye malları biçimindeki ucuz ithalatı artırmak için, Afganistan'ın hükümet değerini neredeyse on yıl boyunca yabancı paralara karşı korumuştur. Ayrıca hükümet, ithal mallar için çok düşük tarife oranlarının (ortalama tarife oranı 7.0) uygulanmasıyla ülkenin kapılarını ithal etmeye açmıştır. Hükümet hiçbir zaman yerel üretimi artırmaya ve ülke ihracatını artırmaya dikkat etmemiştir (Shafaie, 2019: 1-2).

Genel olarak Afganistan'ın ihracatı çok düşüktür ve tarımsal ürün ve minerallerle sınırlıdır. Ancak ithalatta hacim çok geniştir. Ülkenin ithalat ve ihracatının toplam değeri GSYİH'nin %53'ünü oluşturmaktadır. Yine de Afganistan'ın dış ticareti tatmin edici değil (Hogg and others, 2013: 64).

Afganistan'ın, toplam değerinin trilyon dolarlar üzerinde olduğunu tahmin edilen zengin doğal kaynaklarına sahiptir. Hükümet, ihracat sektöründe hiçbir zaman

tamamen doğal kaynakları kullanmamıştır. 1980'lerde, Afganistan'ın doğal gazı Sovyet yatırımları tarafından çıkarılmıştır ve Afganistan'ın doğal gazının %90'ı Sovyetler Birliği'ne ihraç edildi. Afganistan'dan Sovyet'in geri çekilmesi Afganistan'da doğal gaz üretiminin azalmasına sebep olmuştur. 2001 yılında yeni hükümetin kurulmasından sonra, doğal gaz üretimi yabancı yatırımcılar tarafından yenilenmiştir. Fakat doğal gaz ihracatta gelir kapısı olmamıştır. Şu anda Afganistan'ın ana ihracatı, taze ve kuru meyveler, otlar ve yarı kıymetli taşlar, deri, yün ve el dokuması kilim ve halılar dahil olmak üzere tarım ürünleridir (Nijssen, 2010: 4-6).

Tablo 10 Afganistan'ın 2007-2017 yıllar arasında ihracatını göstermektedir.

Tablo 11 Afganistan'ın ihracatı (bin \$)

Yıllar	Değer Bin (\$)	Yıllar	Değer Bin (\$)
2007	497,36	2012	428,9
2008	580,3	2013	514,97
2009	403,44	2014	570,53
2010	388,49	2015	571,41
2011	375,85	2016	596,455
2012	428,9	2017	700,05

Kaynak: World Bank, 2019

İthalat: Afganistan dışa bağımlı bir ülkedir. Yıllık yaklaşık 8 milyar dolar ithalat yapmaktadır. Afganistan'ın başlıca ithalat yaptığı ülkeler, Japonya, Avrupa Birliği, Güney Türkmenistan, Kore, Singapur, Çin, Hindistan'dır. Başlıca ihracat ürünleri, haşhaş, meyve, fındık, el halısı yün, pamuk, hayvan derisi gibi ürünlerdir. Başlıca ithal ürünleri: Gıda ve petrol ürünleri, Tüketim mallarıdır (İstanbul Ticaret Odası, 2014).

Son yıllarda gıda dışında diğer ürünler ithalatı 2013'ten itibaren düşmektedir. Bunun en önemli nedeni 2014 yılında yabancı güçlerin büyük kesiminin Afganistan'ı terk etmesidir. 2014 yılında NATO askerlerinin büyük bir kesimi Afganistan'dan çıkmıştır. NATO'nun çıkmasıyla birlikte projeler azalmış, büyük miktarda sermaye ve yatırımcı ülkeden çıkış yapmıştır. Bu nedenden dolayı inşaat gibi önemli sektörler durma noktasında gelmiştir. Bunun sonucu makine ve demir gibi ürünlerin ithalatı

azalmıştır. Bunun yanında gıda ithalatı devamlı artmaktadır, nedeni de Afganistan'ın tüketici bir ülke olmasıdır. Afganistan'da sanayi gelişmiş değildir. Üzülerek belirtmek gerekir ki son yılda da büyük yardımlara rağmen sanayi sektöründe kaide değer atılım atılmamıştır. Gıda sektöründe büyük fabrikaların olmaması gıda ithalatı yıldan yıla artmasına sebep olmaktadır. Afganistan 2015 yılında 1771 milyon dolar gıda ithal etmiştir (Saedi, 2014: 45).

Tablo 11 Afganistan'ın 2007-2017 yıllar arasında ithalatını göstermektedir.

Tablo 12 Afganistan'ın ithalatı (milyon \$)

Yıllar	Değer Milyon (\$)	Yıllar	Değer Milyon (\$)
2007	2,819	2013	8,554
2008	3,17	2014	7,697
2009	4.200	2015	7,722
2010	5.300	2016	6,534
2011	6,39	2017	7,406
2012	6,204		

Kaynak: World Bank, 2019

2.10.2. Para politikası

Da Afganistan Bankası para politikasını yürütme sorumluluğunu taşıyor. Bu sorumluluk 2003 Da Afganistan Bankası Kanununda açıkça belirtilmiştir.

Da Afganistan Bank Kanunu'nun 62. Maddesine göre "Da Afganistan Bankası, Afganistan para politikasının oluşturulmasından, kabul edilmesinden ve yürütülmesinden sorumludur.

Para politikası, Afganistan'ın merkez bankası olan Da Afganistan Bankası'nın (DAB) yasada belirtilen hedeflere ulaşmak için kontrolü altındaki parasal araçların kullanımını ile ilgili olarak üstlendiği politikayı ifade etmektedir. Afganistan'daki para politikası Da Afganistan Bank'ın ekonomideki para arzını etkilemek için toplam fiyatları ve finansal sistemin istikrarını amaçlayan araçları kullanmasını içermektedir.

Düşük ve istikrarlı enflasyon, zaman içinde sürdürülebilir büyüme ve istihdam yaratma için uygun koşullar sağlar. Gelecekteki mal ve hizmet fiyatları hakkındaki belirsizlikleri azaltır ve hane halklarının ve işletmelerin tüketim, tasarruf

ve yatırımlar gibi ekonomik açıdan önemli kararlar almalarına yardımcı olur. Bu da, daha yüksek büyümeyi kolaylaştırıyor ve orta vadede ülkedeki genel ekonomik refahı sağlayacak istihdam olanakları yaratıyor.

DAB, para politikası duruşunu piyasadaki para arzında yapılan ayarlamalarla işaret etmektedir. Para arzındaki değişiklikler ekonomideki talebi etkileyecektir. Yurt içi fiyat istikrarını hedefleyen ana hedefini korumak için Da Afganistan Bankası, Parasal Toplam Hedefleme Çerçevesi olarak bilinen bir çerçeveyi benimsemiştir. Likidite durumunun kontrol edilmesi ekonomide son derece önemlidir; bu nedenle likidite oranındaki herhangi bir değişikliğin ülkedeki genel ekonomik faaliyetler üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. Bu nedenle, likidite oranındaki değişimler, ekonomik büyüme oranının yanı sıra ekonomideki ulusal para birimi talebiyle de tutarlı olmalıdır.

Başlıca hedeflerine halel getirmeksizin Da Afganistan Bankası, devletin genel ekonomik politikalarını destekleyecek ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyecektir.

DAB, parasal toplam-rezerv parasını hedefleyerek parasal istikrarı sağlamaya odaklanmaktadır. Aynı zamanda, DAB ayrıca finansal istikrarı, özellikle bankacılık sektörünün ve Afganistan'ın finansal sisteminin sorunsuz işleyişini sağlamayı amaçlamaktadır.

Da Afganistan Bankası, Afganistan'daki para politikası kararlarını almaktan tamamen sorumludur. DAB Kanununun 2.1. maddesine göre: "Da Afganistan Bankası'nın temel amacı, yurt içi fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek olacaktır." Benzer şekilde, Yasanın 2. maddesine göre Da Afganistan Bankası'nın temel görevlerinden biri, Afganistan'ın para politikasını formüle etmek, benimsemek ve uygulamaktır.

Kanun maddelerine dayanarak Da Afganistan Bankası, Afganistan'daki Para Politikasının kabul edilmesinden ve oluşturulmasından sorumludur. Bu amaçla, Para Politikası Komitesi (MPC Monetary Policy Committee) DAB başkanı tarafından kurulur ve yönetilir, Birinci Başkan Yardımcısı Başkan Vekili, Yüksek Konsey üyeleri üye olarak ve Para Politikası Genel Müdürü Komite Sekreteri olarak görev

yapar. Para politikası komitesi, Para Politikası Departmanı, Piyasa Operasyonları Departmanı ve Mali Denetim Departmanı ile yakından çalışır.

Para Politikası Kurulu MPC, öncelikle yılda dört kez toplanan para politikasının duruşunu belirlemekten sorumludur. MPC, ülke ekonomisindeki ve uluslararası ekonomik arenadaki gelişmeleri dikkatle izler ve Dolaşım ve Net Uluslararası Rezervlerde Rezerv Para ve Para Birimi hedeflerini belirler.

MPC Görevleri: Para Politikası Komitesinin asıl görevi Da Afganistan Bankası'nın ana görevlerini Da Afganistan Bankası kanunları uyarınca yapmaktır:

1. Para politikasının oluşturulması, benimsenmesi ve uygulanması;
2. DAB Kanunu ve DAB'ın DAB Yasası uyarınca rezerv pozisyonunun oluşturulması;
3. Döviz kuru politikasının ve açık piyasa işlemlerinin yürütülmesine ilişkin düzenlemeler koymak;
4. DAB yasasında belirtilen DAB yedeklerinin tutulması ve yönetimi konusunda karar verme;
5. DAB, bankalar ve müşterileri arasındaki e-işlemleri kolaylaştırmak için düzenlemelerin onaylanması;
6. Repo oranlarını ve faiz oranlarını düzenlemek için düzenlemelerin onaylanması;
7. Uluslararası takas ve ödeme anlaşmaları imzalanması;

Reel Sektör: Bu sektör, makroekonomik göstergeler hakkındaki istatistiksel verilerin derlenmesinden ve analiz edilmesinden sorumludur. Sektör, Merkezi İstatistik Kurumu (Central Statistics Organization (CSO) ile yakın bir iş birliği içinde çalışmakta ve gayri safi yurtiçi hasıla (gross domestic product (GDP)) (GSYH), tüketici fiyat endeksi (consumer price index (CPI) (TÜFE)) ve Ulusal İstatistik ve Bilgi Kurumu'ndan (National Statistics and Information Authority (NSIA) (NSIA)) alınan diğer göstergeler gibi ham verileri toplamaktadır. Afganistan veri toplandıktan sonra tüm birincil veriler doğruluğunu sağlamak için gözden geçirilir. İnceleme ve gerekli hesaplamaları takiben, veriler analitik raporlar üretmek için analistlere sağlanır. Bu analitik raporlar aylık, üç ayda bir ve yıllık bazda üretilir ve bunları Da

Afganistan Bankası'nın ekonomik yayınları aracılığıyla tüm ulusal ve uluslararası kullanıcılar için erişilebilir kılar.

Makro ve etkin bir para politikası benimsemek, formüle etmek ve yürütmek, bazı makroekonomik göstergelerin kısa ve uzun vadeli projeksiyonlarını yapmak çok önemlidir. Bu nedenle, bu sektörün en önemli görevlerinden biri makro-ekonomik değişkenlerin bir kısmını tahmin etmektir.

Dış Sektör: Bu sektör, dış ticaret (mal ve hizmetlerin ihracatı ve ithalatı), birincil ve ikincil gelirlerin yanı sıra, dünyanın geri kalanıyla ülkenin mali ve sermaye işlemleri hakkında istatistiksel veri toplamaktan sorumludur. Dış sektör istatistikleri, merkez bankaları ve diğer parasal kurumlar için kilit ekonomik göstergelerdir. Bu istatistikler, likidite ve dış borçlar dahil olmak üzere, ülkenin yabancı para rezervleri ve ülkenin yükümlülükleri hakkında bilgi vermektedir. Buna ek olarak, dış sektör istatistikleri, havale transferleri, Afgan işçilerinin yurtdışındaki havale gelirleri ve bunun tersi hakkında bilgi sağlamaktadır. Spesifik olarak, ödemeler dengesi için gerekli istatistik veriler ülkedeki sakinler ve yerleşik olmayanlar arasındaki işlemlerdir.

Dış sektör istatistikleri üç ayda bir derlenmektedir. Ayrıca, bu sektör üç ayda bir DAB için analitik raporlar ve yıllık istatistiksel ve ekonomik bültenler hazırlamaktadır. Dış sektör istatistiklerinin kalitesini arttırmak için, esas olarak ticari bankalardan toplanan ve hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından kullanılan Uluslararası İşlem Raporlama Sistemi (International Transactions Reporting System (ITRS)) gibi çeşitli kaynaklardan gelen veriler kullanılmaktadır. Zamanında veri toplama, para ve döviz kuru politikalarını formüle ederken son derece önemlidir. Ayrıca, dış sektör istatistikleri de diğer makroekonomik politika yapıcılar ve özel sektör için büyük önem taşımaktadır.

Mali Sektör: Para ve kur politikaları, ülkenin maliye politikası ile yakın bir koordinasyon içinde formüle edilir ve uygulanır. Bu nedenle, merkez bankası Maliye Bakanlığı ile yakın bir iş birliğine sahiptir. Para Politikası Biriminin Mali Sektörü, devletin gelirleri ve harcamaları, ulusal bütçenin finansman kaynakları gibi mali verileri Maliye Bakanlığının farklı bölümlerinden toplar. Veriler derlendikten sonra, veriler istatistikçiler tarafından gözden geçirilmekte ve belirli tablolara

yerleştirilmekte ve son veriler sektör analistlerine verilmektedir. Verilere dayanarak, analistler farklı zaman dilimleri için analitik raporlar hazırlar. Son revizyon yapıldıktan sonra, raporlar merkez bankasının ekonomik yayınlarında yayınlanır.

Ayrıca, Maliye Bakanlığı ve DAB'nin katılımıyla aylık olarak düzenlenen Nakit Yönetim Komitesi toplantılarına katılmak ve ilgili diğer toplantılar bu sektörün diğer sorumluluklarıdır. (Cash Management Committee) CMC'nin temel amacı, devlet harcamaları, gelir tahsilatı ve hükümetin geçen ay bütçesini harcamadaki başarısı veya başarısızlığı ile ilgili görüş alışverişinde bulunmak ve mevcut eksikliklerin ve komplikasyonların giderilmesi için gerekli kararları almaktır.

2.10.3. Maliye Politikası

Bir ülkenin vergi sistemi, doğrudan ülkenin geliriyle ilgilidir. Bir ülkenin ekonomik faaliyetleri ne kadar büyük olursa vergi gelirleri de o kadar yüksek olacak ve nihayetinde ülkenin ekonomik büyümesini artıracaktır. Bu nedenle, bir ülkenin vergi sisteminin iyileştirilmesi o ülkenin gelirini artırabilir anlamına gelmektedir.

Son birkaç on yılda Afganistan iktisat hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır Çünkü Afganistan'ın ekonomik tarihi, politik tarihi ile birleşmiştir. Onlarca yıldır devam eden savaş Afganistan ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle Afganistan ekonomi ve vergi sistemi hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Afganistan, 1919'da İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra, Afganistan liderleri toplumu ve ekonomiyi olabildiğince çabuk değiştirmeyi planlamıştır (Hogg and others, 2014: 76).

Afganistan hükümetleri arasında, Dawood Han hükümeti, ülkenin ekonomik problemlerini daha fazla gözden geçirdi. Kendisi; ekonomik büyümesi olan bir ülkenin politik konularında başarılı olabileceğine inanıyordu. Bu nedenle Afganistan'ın altyapı sorunlarına gösterilen dikkat artmıştır. Bu dönemde en çok Afganistan'ın ihracatına dikkat edilmiştir. Tüm vergilerin üçte ikisi dış ticarete uygulanan vergilerden oluşuyordu. Örneğin, 1978'de, ülkenin geliri ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık %7'sini oluşturuyordu. Finansal sistem 1970'lerde küçük ve odaklanmış olmasına rağmen, yine de çok iyi idi. Sonuç olarak, hükümetin finansal

sisteme olan vurgusu ve vergi gelirlerinin artması bu dönemde daha da artmıştır (Hogg and others, 2014: 77).

Afganistan'ın Sovyet işgalinden sonra, Afgan ekonomisi Sovyet finansmanı ile finanse ediliyordu. Bu dönemde Afganistan'a yapılan bağışlar ülkenin ekonomik bağımlılığını ciddi şekilde artmıştır. Bu nedenle Sovyet işgali döneminde Afganistan vergi sistemine hiç dikkat edilmemiştir.

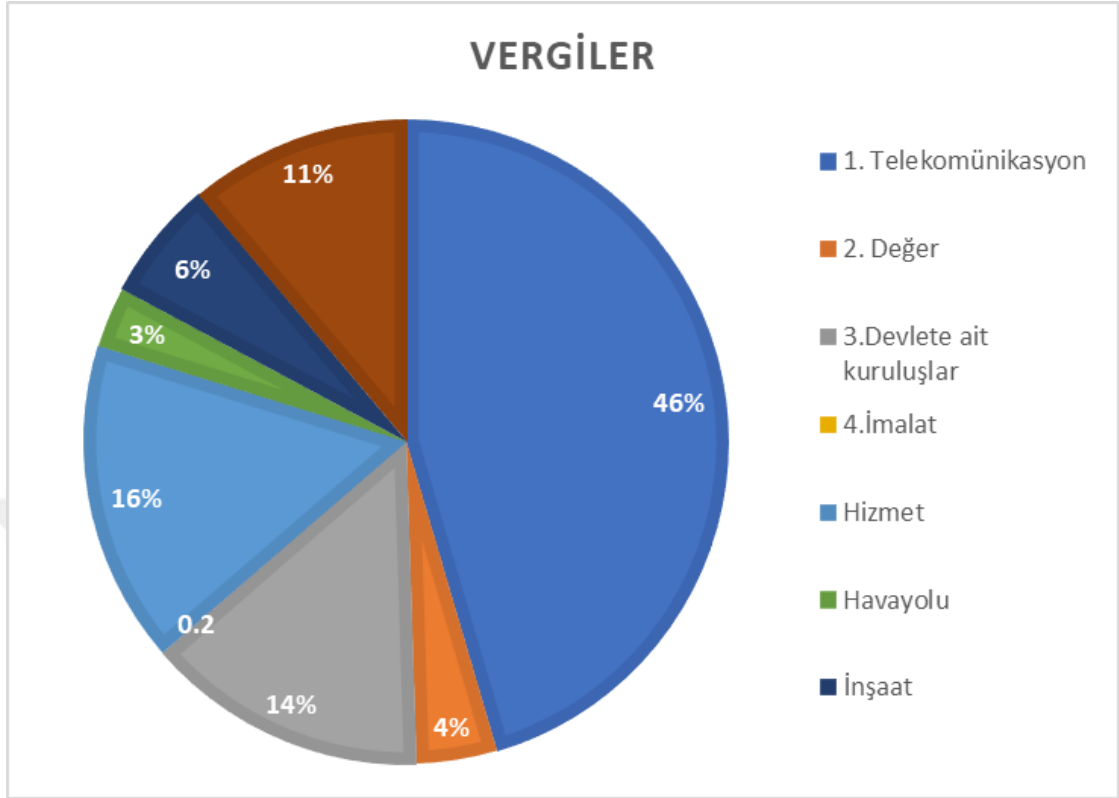
Sovyet çekilişinden 2001 yılına kadar süren bir iç savaş dönemi olarak tanımlanabilir. Bu dönemde ülkenin ekonomik sorunlarından ziyade politik meselelere odaklanmıştır. Ülkenin ekonomik faaliyeti iç savaşlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Ülkenin gelirleri daha fazla uyuşturucu kaçakçılığı ve savaş silahlarından oluşuyordu.

Bu dönemde, ülkenin mali sistemi ve ülkenin vergi geliri, iç savaşlardan ve merkezi yönetimin eksikliğinden büyük ölçüde etkilenmiştir (Hogg and others, 2014: 81).

Taliban'ın 2001'de düşmesinden sonra, Afganistan, uluslararası toplumun ve IMF kılavuzlarının yardımıyla, ekonomik çıkarlarını güçlendirdi ve ülkenin ekonomik sektörlerinde büyük gelişmelere tanık olmuştur. Son on yılın en büyük ekonomik gelişmelerden Afganistan'ın finansal sistemin gelişmesidir. Bununla birlikte, finansal sistem iç geliri arttırmayı başardı. Güncel bilgilere göre, Afganistan'ın son on yılda yirmi yıl öncesine göre en yüksek vergi gelirin seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi, Afgan ekonomisi uluslararası finansal kontrol altında yüksek derecede büyümüştür. Zamanla yabancı yardımların azalmasıyla Afganistan en fazla iç gelire odaklanmıştır. Yurtiçi gelirin toplanması yoğun bir şekilde yapıldı ve yurtiçi gelirlerin büyümesi yılda %20 artmıştır. IMF iş birliğinde, son on yılda Afganistan finansla sistemi yüksek gelişmeler kaydetmiştir. Ülkenin vergi gelirlerinin artmasına neden olmuştur. Geçtiğimiz on yıl boyunca, ülkenin finansal sistem yönetimi ile ortalama yurt içi geliri ve ülkeden yüksek vergi ve gümrük geliri getirileri GSYH'nin yüzde 3'ten yüzde 11'ine yükselmiştir. Vergiler ve gümrükler, ülkenin iç gelirinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. (Hogg and others, 2014: 82).

Grafik 1 Afganistan'ın son on yıl içerisinde vergi dağılımını göstermektedir.

Grafik 1: Vergi dağılımı

Kaynak: Afghanistan Ministry of Finance, Financial Bulletin, 2019

Grafik 1 vergi tahsilatının (sabit, gelir, mülk, satış ve tüketim vergileri) gelirlerin %48'ini oluşturduğunu gösterir, satış vergisi en büyük bileşendir. Ayrıca son on yılda gelir tahsilatının yüzde 36'sını teşkil eden gümrük vergileri, yarıdan fazlası motorlu taşıtlar ve parçalar üzerindeki görevlerin ve yakıt ithalatının birleşmesinden geliyor. Vergi dışı gelirler, son on yılda %14 ve diğer gelirler için %2 oranında katkı sağlamıştır (World Bank, 2015: 11).

Son on yılda, ülkenin iç geliri üç ana kaynak tarafından temin edilmektedir. Ülkenin doğal ve yeraltı kaynaklarından elde edilen gelir, ülke vergi geliri ve gümrük gelirleri. Bununla birlikte KDV, yalnızca ülkenin ana vergi geliri için ayrılmıştır ve ülkenin GSYH'sinin yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır. Bu yeni vergi kaynağının büyümesi, ülkenin vergi gelirleri büyümesinde önemli bir etkiye sahip olabilir.

2.10.4. Enflasyon

Ekonomilerde enflasyon istemeyen bir olgudur. Kaynakları kıt olan ve nüfusu fazla olan Afganistan gibi ülkelerde daha fazla görünmektedir. Çünkü kıt olan kaynakların daha fazla tüketiciye paylaşılması önemli bir sorundur.

1979 yılından sonra ülkede yaşanan çatışma ortamı Afganistan'ın sosyal ekonomik yapısını büyük bir ölçüde tahrip etmiştir. Bu yüzden o döneme ait olan enflasyon verileri bulunmamaktadır (Popal, 1990: 20-35).

Afganistan ve diğer ülkelerdeki enflasyon genellikle Tüketici Fiyat Endeksi'ndeki (TÜFE) bir yıldan diğerine değişim yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. TÜFE, her bir ülkedeki ortalama şehir tüketicisi tarafından ödenen fiyatları temsil etmektedir (The Global Economy, 2019).

Tablo 13: Enflasyon, tüketici fiyatları (Yıllık%)

Yıllar	Yıllık %	Yıllar	Yıllık %
2005	13	2012	6,4
2006	6,8	2013	7,4
2007	8,7	2014	4,7
2008	26	2015	-0,7
2009	-6,8	2016	4,4
2010	2,2	2017	5
2011	12		

Kaynak: World Bank, 2019

Bu zaman çizelgesi, Afganistan'daki enflasyon oranını 2005'ten 2017'ye kadar olan tahminleri göstermektedir. 2017'de, Afganistan'ın ortalama enflasyon oranı bir önceki yıla göre yüzde 4,98 olarak gerçekleşmiştir. Enflasyon, 2009 yılı hariç her yıl artış göstermiştir.

Fiyatlardaki bazı kısa vadeli artışlar genellikle Afganistan'da yıllık enflasyonun temel nedeni olan savaflara bağlanmaktadır. Öte yandan, savaflar, çoğunlukla artan üretim ve tazminat nedeniyle, GSYH'de ani yükselişlere neden olmaktadır. Ancak Afganistan için durum böyle değildi. GSYİH, daha belirgin olarak kişi başına GSYİH yıllık bazda artmasına rağmen 2013 yılında göreceli olarak düşük kalmıştır ve 2013 yılında kişi başına düşen en düşük gayri safi yurtiçi hasıladaki ilk 20 ürün arasında yer almaktadır. Kişi başına düşen GSYİH, bir ülkenin verimliliğini, tüm gayri safi yurtiçi hasıllarını kullanarak ve bunu sayılara bölerek ölçmektedir.

Ülkedeki insanlar ve çoğunlukla bir millet ile diğer millet karşılaştırmak için kullanılır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, Afganistan, ihracatından çok daha fazla mal ithal ederek ticaret açığına neden olmuştur. Son on yılda her yıl ülke bir ticaret açığı yaşamıştır. Özellikle de 2011'de özellikle de devam eden açığın nedenleri, yerel üretime devletin destek vermemesinin yanı sıra pazarlamaya yönelik katı kurallar olabilir. Ayrıca, üretim ve taşımacılığın savaş nedeniyle zarar görmesi muhtemel. Bir ticaret açığı, bir ülkenin ekonomisini, vatandaşlarıyla birlikte ihtiyaçlarını karşılamak ve yerine getirmek için diğer ülkelerden daha fazla borç alması anlamına gelmektedir (Statista, 2019).

2.11. İşsizlik

1979 yılından itibaren ülkede yaşanan savaş ortamı ve siyasi krizler Afganistan'ın sosyal ekonomik yapısını büyük bir ölçüde tahrip etmiştir. Afganistan'ın ekonomik durumuna ilişkin gerçek bir istatistiksel bilgi temin etmek zor olmaktadır. Bu durum, 1979 yılındaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSBC) işgal ve bunu takip eden iç savaş nedeniyle daha da güçleşmiştir. 1979 yılından itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne karşı sürdürülen savaş ve bunu takip eden iç savaş, Afganistan Halkı'nın İran ve Pakistan'a mülteci akımına yol açmıştır. Bu durum, tarımsal üretimi de olumsuz yönde etkilemiş olup İşsizlik oranının artmasına sebep olmaktadır (Popal, 2000: 90-112).

Yaklaşık 40 yıldır iç savaşın sürdüğü, kanlı şiddet olaylarının yaşandığı Afganistan'da halk şimdi de işsizlikle boğuşuyor. Taliban devleti çöküşünden bu yana yeni devlet yetkilileri hükümetin son 15 yıl içinde genç işsizliğine fazla dikkat etmediğini bildirmiştir (Shafaqna, 2019).

Anadolu Ajans'ın 2017 yılında yayınladığı raporuna göre Afganistan'da yapılan araştırmaya göre, 2015 yılından önce ülkedeki işsizlik oranı yüzde 35 seviyesinde iken 2016 yılında bu oran yüzde 40'lara çıkmıştır.

İşsizliğin en temel nedenlerinden biri 2014 yılının sonuna doğru NATO kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmeye başlamasıyla birlikte hizmet sektöründe yüz binlerce Afgan'ın işsiz kalmıştır. Diğer taraftan Yapılan araştırmalara göre, son

dönemde artan terör tehdidi nedeniyle Afganistan'da yatırım yapan onlarca firmanın ülkede çalışmalarını durdurması da işsizliğin artmasında önemli rol oynamıştır (Anadolu Ajans 2019).

Tablo 14: Afganistan İşsizlik oranı 1991-2018 (%)

Yıllar	Oranlar	Yıllar	Oranlar
1991	12.03%	2005	8.47%
1992	10.63%	2006	9.06%
1993	12.37%	2007	7.80%
1994	12.30%	2008	8.76%
1995	8.70%	2009	6.70%
1996	11.14%	2010	7.82%
1997	11.11%	2011	8.23%
1998	11.01%	2012	7.94%
1999	11.07%	2013	8.45%
2000	11.18%	2014	8.71%
2001	11.58%	2015	8.86%
2002	8.69%	2016	8.84%
2003	8.85%	2017	8.84%
2004	10.00%	2018	8.81%

Kaynak: Ycharts, 2019

Tablo 11, 1991 yılından 2004'e kadar Afganistan'da işsizlik oranını göstermektedir. Afganistan genç nüfusta işsizlik oranı, şöyledir Genç erkekler için yüzde 10, Genç kadınlar için yaklaşık yüzde 15 orandadır. Ulusal işsizlik oranı yüzde 7,1'den belirgin bir şekilde yüksektir (NRVA, 2010: 23,24).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜRESEL TİCARETTE YENİ ARAYIŞLAR “KUŞAK YOL” VE AFGANİSTAN

İpek Yolu Ekonomik Kuşak ve 21 Yüzyıl Deniz İpek Yolu girişimleri olarak da bilinen “Bir Kuşak Bir Yol”, Çin ve Avrupa'nın büyük Avrasya pazarının işletmede ele alınmasına yönelik fırsatlar sunmaktadır. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Eylül 2013'te önerilen ‘Bir Kuşak Bir Yol’ girişimleri Avrasya bölgesinde demiryolları, otoyollar ve diğer altyapı biçimlerinin yanı sıra petrol ve doğal gaz boru hatları, elektrik şebekeleri, internet ağları ve havacılık rotalarından oluşmaktadır. Öncelikli olarak Çin Halk Cumhuriyeti ile Avrasya'nın geri kalanı arasındaki ülkelerin bağlantısı ve iş birliğine odaklanır ve iki ana bileşenden oluşur: kara esaslı “İpek Yolu Ekonomik Kuşak” (SREB) ve okyanusa dayalı “Deniz İpek Yolu” (MSR). Bu strateji aynı zamanda AB'nin Asya-Pasifik işlerine daha kolay katılması ve bu bölgedeki etkisini genişletmesi için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (Starr and Kuchins, 2011: 76-80).

Batı Asya 'Bir Kuşak Bir Yol' stratejisi Afganistan'ı bölgenin ticaret ve transit merkezi olarak yeniden kurulmasını hedeflemektedir. Genel olarak iki yönlü olan “Bir Kuşak Bir Yol” stratejisi, Afganistan'daki geleneksel kalkınma modelinden farklıdır. Bu yeni model ilk olarak, çatışma sonrası ülkenin yeniden çatışma ortamına dönmeden önce istikrara kavuşmasına sağlamak için ekonomik meselelere öncelik vermektedir. İkinci olarak ise, bölgesel ve uluslararası pazarlara yeniden bağlanarak Afganistan'ın temel azgelişmişliğini veya “yoksulluk tuzağını” ele almaktadır. S. Frederick Starr ve Andrew C. Kuchins bu durumu, “Büyük ulaştırma ve ticaret kanallarını açmak, Afgan'ların yaşamlarını ortalama olarak iyileştirecek, askeri çabaları güçlendirecek ve Afgan hükümeti için sürdürülebilir bir gelir akışı yaratacak” şeklinde belirtmiştir (Starr and Kuchins, 2011: 77-91).

Yüzlerce yeni okul ve klinik çalışmaları ile kazanılan başarılarla rağmen, ülkenin ekonomik sürdürülebilirliğine doğru ilerleyeceği ve ekonomik çöküşü önleyecek bir kalkınma stratejisinden yoksun olduğu endişelerini gidermek için 'Bir Kuşak Bir Yol' stratejisi geliştirilmiştir. Starr ve Kuchins, bölgenin tarihsel güçlü yanlarından faydalanılacak ve farklı imar planlarını bütünleştirecek “taşımacılığa dayalı” bir kalkınma stratejisi benimsemeyi önermektedir. Afganistan’ın komşuları, ülkenin kalkınmasından ekonomik olarak fayda görüyor ve ilgileniyorlarsa, Afganistan’ın uzun vadeli istikrarına yönelik desteklerinde ekonomik olduğu kadar siyasi süreci de güçlendiren ve destekleyen teşviklerde bulunmalıdırlar (Starr and Kuchins, 2011: 77-91). Kuchins, “yardım topluluğu, Afganistan'da pahalı ve sürdürülemez bir yardım tabanlı ekonomiyi desteklemekten uzaklaşmalı ve bunun yerine ülkenin bölge içinde nasıl ticaret ve yatırım yapabileceği konusunda gerçekçi bir değerlendirme yapmalıdır” beyan ederek bu durumu negatif olarak görmüştür. “Uzun vadede, başarının hâkimi olacak olan özel sektörün katılımı, rehberliği ve desteği, ticaret ve transit altyapısının geliştirilmesi için çok önemli olacaktır” (Starr and Kuchins, 2011: 79).

3.1. Bölgesel Ticaret ve Geçiş Kolaylaştırma Stratejisi

Bölgesel ticaret ve geçiş kolaylaştırma stratejisi, mevcut ve yeni, transit ticaret anlaşmalarının başlatılması için gerekli olan teknik, idari ve mali desteği sağlayacaktır. Bölgesel ticaret ve transit kolaylaştırma, Afgan hükümetini, Türkmenistan ve Özbekistan gibi komşu ülkeleriyle kapsamlı transit ticaret anlaşmaları müzakerelerine doğru ilerletecektir. Ayrıca, ülkenin Şubat 2012'de onayladığı Uluslararası Karayolu Taşımacılığı (TIR) Sözleşmesi'nin uygulanması da ülkeye daha fazla yardım edecektir (Starr and Farhadi, 2012: 37).

Bu program müdahalesinin amaçları arasında,

- Afganistan ve çevresindeki bölgenin transit ve ticaret politikası kolaylaştırma ve yatırım ortamının iyileştirilmesi;
- Afganistan ve komşu ülkelerdeki gümrük idaresini desteklemek ve sınır irtibat ofisi kurmak;

- Afganistan ve çevresine yerel-özel sektörler ve uluslararası ticaretin inşası için elverişli pazar ekonomilerinin gelişmesinde yardımcı olmak.

Afganistan- Pakistan Transit Ticaret Anlaşması (APTTA), mevcut anlaşmanın iki ana karayolu güzergahı (Peshawar-Torkham ve Chaman-Spin Boldak) ve iki potansiyel tren yolunun (Karachi-Peshawar ve Karachi-Chaman) ötesindeki ticareti genişletecektir. Özellikle, APTTA her iki ülkede de 18 yeni karayolu transit rotası açmaktadır. Örneğin, anlaşma, Afgan kamyonlarının Pakistan'ın Karaçi, Qasim ve Gwadar limanlarına ihracat yapmasına ve Pakistan'dan veya üçüncü ülkelere Afganistan'a yapılan ithalatla geri dönmesine izin vermektedir (APTTA, 2010). Pakistan da benzer şekilde fayda sağlayacaktır. Orta Asya'ya yapılan ticaret genişlemesi, endüstrileri için hammaddelere erişimini arttıracaktır. Kırgızistan Cumhuriyeti ve Tacikistan'la (Çin'i Pakistan'a bağlayan CAREC Ulaştırma Koridoru etrafında tasarlanan) yeni Sınır Ötesi Taşımacılık Anlaşması ile birlikte Türkmenistan ve Özbekistan ile yeni transit ticaret anlaşmalarının, bunların arasındaki ortalama transit maliyetlerini önemli ölçüde azaltması beklenmektedir. Ülkeler, sonuçta ithalat maliyetlerini düşürüyor ve ihracatı daha rekabetçi hale getirmektedir (CAREC, 2007: 19). Bu anlaşmaların ticaret ve transit beklentileri arttıkça, üretim ve istihdam için büyüme fırsatlarını genişletmesi beklenmektedir.

3.2. Sınır Ötesi Ekonomik Bölgesi (CBEZ) Geliştirme ve Kaynak Koridorlarını Kurma Stratejisi

Temmuz 2010 Kabil Konferansı'nda tanıtılan Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS) öncelikle indirme ve Uygulama Planı, "Bütünleşik Ticaret ve Küçük-Orta Ölçekli İşletme Destek Tesisi" tanıtımıyla Orta ve Güney Asya'daki komşu ülkelerle ticari büyümeyi önemli bir gelişme önceliği haline getirmiştir (ANDS, 2010: 24-26).

Entegre Ticaret ve Küçük-Orta Ölçekli İşletme Destek Tesisi, yatırımları Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Kaynak Koridorlarını destekleyen öncelikli ihracata yönelik altyapıya ve endüstriyel gelişime odaklamayı amaçlamaktadır. Bir Kuşak Bir

Yol stratejisi, karşılıklı yarar sağlayacak yatırımlar için sınır ötesi ekonomik bölgelerin kurulmasını sağlayacak faaliyetlerin ve politika reformlarının gerçekleştirilmesi için teknik, idari ve finansal destek sağlamak üzere tasarlanmıştır. Özel faaliyetler arasında kurumsal kapasiteler oluşturulması ve Afganistan ile yakın komşuları arasında ticaret ve yatırımın kolaylaştırmak amacıyla çeşitli araç ve teşvikler sağlanabilmektedir. (ANDS, 2010: 24-26).

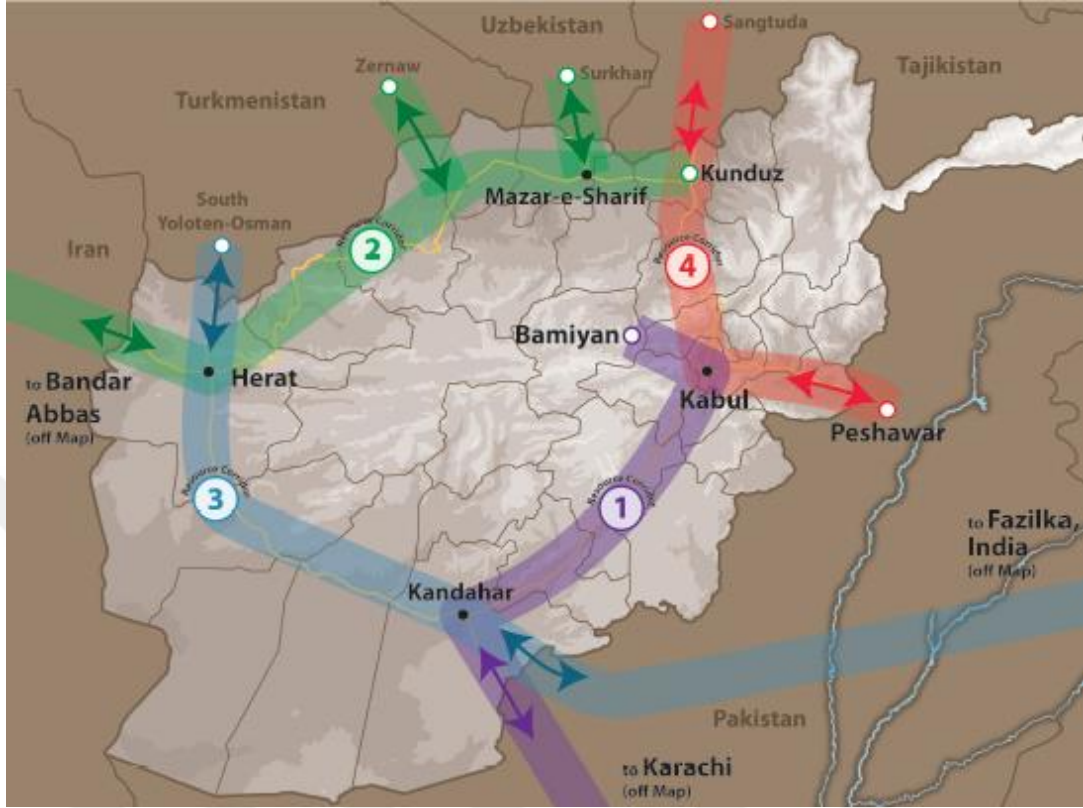
Projenin bileşenleri ve ana çabaları arasında,

- Özel sektör için hedeflenen teşvikler de dahil olmak üzere sınır ötesi ticareti ve yatırımı kolaylaştırmak için uygun bir politika ve düzenleyici ortamın oluşturulması;
- Ticareti teşvik etmek için kara limanı tesislerinin kurulması ve güçlendirilmesi;
- Özel ve çok taraflı sermayeden yararlanmak için küçük işletme fonlarının kaynak yönetimi uzmanlığına sunulması;
- Afganistan ve çevresine yatırım yapan özel işletmeler için politik risk-sigorta havuzu oluşturulması

Özel sektör öncülüğünde yatırım ve ticari alışveriş için yeni ve çekici teşvikler yaratılarak, Afganistan hükümeti tarafından belirlenen CEBZ'leri ve yakın komşularını, Orta ve Güney Asya'nın dinamik alt bölgeleri oluşturabilmektedir. Bu daha geniş bölgesel geçiş ve ticareti ve bunun büyüme, istihdam ve kamu gelirin e getirdiği getirileri katalize edebilmektedir (Rosenberger, 2013: 1-5).

Afganistan'da, “Bir Kuşak Bir Yol” stratejisinin Orta Asya ve Güney Asya limanları arasında farklı kaynak koridorları veya alternatif bağlantılar geliştirmeye odaklanıldığı göz önüne alındığında, projeler doğal olarak bu koridorlar veya ticaret yolları boyunca sınıflandırılmaktadır. S. Frederick Starr ve Adib Farhadi, Şekil 1'de gösterilen dört İpek Yolu ile ilgili kaynak koridorunu belirlemişlerdir.

Şekil 2: İpek Yolu Stratejisi Kaynak Geliştirme ve Ticaret Koridorları

Kaynak: (S. Frederick Starr with Adib Farhadi, 2010: 2)

Daha önce anlatıldığı üzere, Bölgesel Ticaret ve Kaynak Geliştirme Koridorları boyunca birçok projenin tamamlanması, karayolu ve demiryolu altyapısının verimli kullanılması, ilgili ülkelerde yönetim niteliğinde önemli bir değişiklik gerektireceği söylenebilmektedir (Örneğin, Afganistan, Kırgızistan, Hindistan, İran, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan). Hükümetlerin verimli çalışmaları ve barışçıl yaklaşımlar, ekonomik kalkınmaya ve vatandaşların yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik politikalara odağını kaydırması gerekmektedir.

3.3. Özel Sektör Gelişimi için Bir Strateji

Afganistan halkının, kaderinin tam olarak ticaret ve ulaşım (transit) sektörleri üzerinden belirlendiğini idrak etmektedir. Burada açıklanan özel sektör müdahaleleri, özel sektörde sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyümeyi hızlandıracak faaliyetler ve politika reformları için teknik, idari ve finansal destek sağlamayı amaçlamaktadır. “Bir Kuşak Bir Yol” stratejisi, ulusal boyutta küçük ve orta ölçekli işletme geliştirme

programı oluşturmayı amaçlamaktadır. Ek olarak, yabancı endüstrilere güvenli Afganistan toprağın konumları ve gerekli altyapıya güvenilir erişim sağlamak için, “Bir Kuşak Bir Yol” stratejisi, önemli şehirlerde ek sanayi parkları inşa etme ihtiyacını belirlemiştir. Bu nedenle projenin Kabil, Nangarhar, Khost, Balkh ve Herat başta olmak üzere bir dizi sanayi parkının rehabilitasyonu veya inşaatını desteklemesi beklenmektedir (Ticaret Bakanlığı: KOBİ Kağıtları 2010).

Afganistan özel sektörünün, özellikle de küçük-orta ölçekli işletmelerin rekabet edebilirliğinin artırılması, ülkenin, Afganistan’ın geniş bölgesindeki ticari faaliyetlere katılmalarını ve bundan faydalanmalarını sağlayacaktır. Ek olarak, Afgan hükümetinin Entegre Ticaret ve Küçük-Orta İşletmelerinin (KOBİ Destekleme Tesisi) hem doğrudan hem de dolaylı olarak binlerce iş fırsatları sağlamaları tahmin edilmektedir. Özel sektör gelişiminin desteklenmesi, Afganistan’a vergilendirmeye tabi özel sektör ekonomik faaliyetleri sayesinde artan kamu gelirleri sağlayacaktır (Ticaret Bakanlığı KOBİ raporları, 2010: 18).

3.4. Bölgesel İşgücü Piyasasının Geliştirilmesine Yönelik Bir Strateji

Geçtiğimiz on yıl boyunca Afganistan; Kabil, Nangarhar, Khost, Balkh ve Herat başta olmak üzere birçok sanayi bölgesi inşasını başlattı. Yeni bölgesel sanayi ve transit hatlar vasıflı işçiler için hareketlilik gerektirecektir. “Bir Kuşak Bir Yol” strateji projesi, bölgedeki yasal göçü arttırmak için gerekli kuralları, düzenlemeleri ve prosedürleri geliştirmek için teknik ve finansal destek sağlanmasını içerir. Bu projenin ANDS'in desteğiyle, işgücü piyasası bilgilerinin izlenmesini ve analizini kolaylaştırması, Afganistan ve komşu ülkelerdeki istihdam durumunu iyileştirmesi ve bölgesel düzeyde işgücü göçünü kolaylaştırması beklenmektedir.

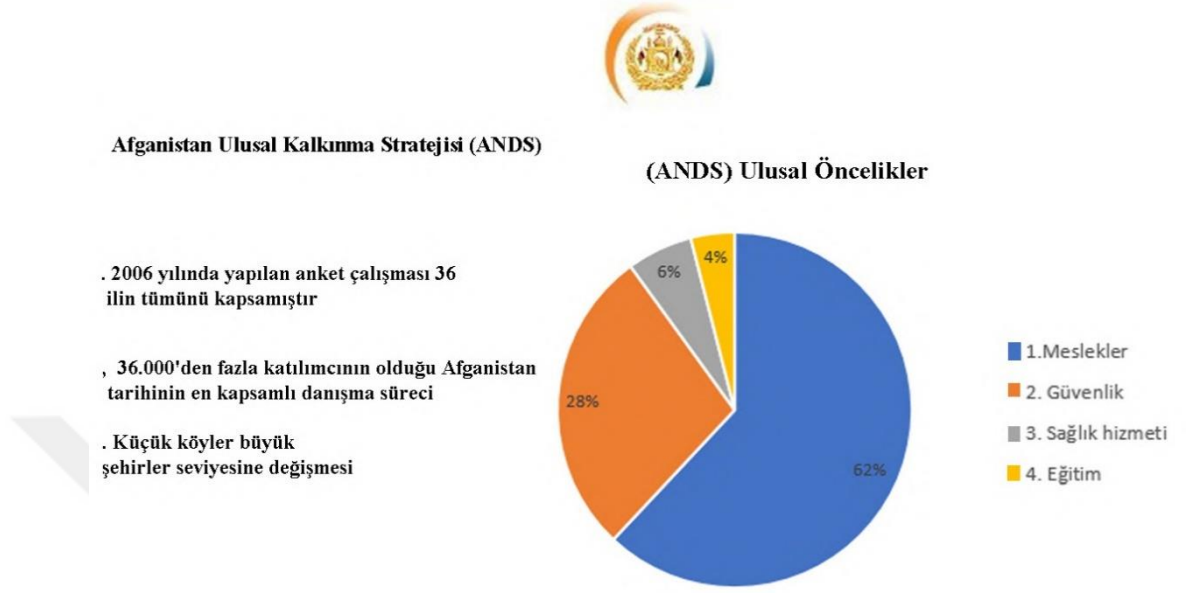
Bu projenin içerdiği bileşen ve ana amaçları:

- İstihdam ve işgücü piyasası politikaları geliştirmek, yasal, insancıl ve düzenli işçi göçü peşinde bölgesel iş birliğini teşvik eden kurallar, düzenlemeler ve prosedürler oluşturmak;
- İşçi göçü konusunda, düzenli ikili, bölgesel ve çok taraflı istişarelere katılımı teşvik etmek;

- Göçmen işçiler için ilgili yasal, prosedürle, işgücü piyasası, sosyal-ekonomik ve sosyal-kültürel bilgilerin toplanmasına, organize edilmesine ve yayılmasına yardımcı olmak için özel sektör, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları dâhil ulusal ortakların kapasite geliştirmelerini desteklemek;
- İşçiler için vize sağlanmasında iyileştirmenin kolaylaştırılması ve;
- Bölgesel işgücü otoriteleri arasında bilgi paylaşım platformları aracılığıyla yetenekli işçiliğin kolaylaştırılması (Ticaret Bakanlığı ve KOBİ raporları 2010, s. 27).

Özetlemek gerekirse, çatışma sonrası devlette, ekonomik kalkınmanın temelini oluşturan unsurlar; devletin meşruiyeti, temel altyapı, beşerî sermaye, kurumsal kapasite ve piyasa ekonomisinin politika temelleri dahil olmak üzere çok zayıf olma eğilimindedir. Bu koşullar altında barış ve kalkınmayı sağlamak için devlet, iş yaratma, temel hizmetlerin ve altyapının rehabilitasyonu, kurumların güçlendirilmesi ve güvenliklerin korunması yoluyla meşruiyetini açık ve tutarlı bir şekilde sağlamalıdır (Goodhand and Atkinson, 2001: 16-18). Vatandaşlar bu faaliyetleri devletin, çıkarları için çalıştığının bir kanıtı olarak görmekte ve buna karşılık devlete karşı şiddete daha az başvurmaktadır. Ekonomik gücü genişletmenin ve böylece devleti güçlendirmenin, şiddeti azaltmanın bir yolu olarak iş yaratma, özellikle kırılgan ülkelerde yararlıdır. R. Rajan'ın açıkladığı gibi: *Ekonomik güç yaygın olduğunda, bireysel olarak etkin bir polis gücü ve tarafsız bir adli sistem gibi kurumlar tarafından sağlanan korumaya ihtiyaç duyan insanlar, toplu olarak onlara dış verme politik gücüne sahiptir. Bu durum, başarısız olan devletlerin başarısız kalmaya devam etme eğiliminde olmalarının nedenini ortaya koyuyor- büyüme için gereken çevreyi sürdürecektir ekonomik güç dağılımına sahip değiller. Buna karşılık, ekonomik büyüme sağlamadıkları için uygun bir dağılımın ortaya çıkmasına izin vermezler- başka bir deyişle, kısır bir döngü ortaya çıkar* (G. Rajan, 2011: 3).

Şekil 3: ANDS İş Önceliği

“Bir Kuşak Bir Yol” stratejisinin temeli, özel sektörün iş yaratan yatırım yapma konusundaki güvenini ve istekliliğini artıracak yatırım ortamının iyileştirilmesini teşvik etmektedir. Güvenilir altyapı hizmetleri, özellikle elektrik arzı ve yollar, özel sektör büyümesini, ekonomik kalkınmayı ve uzun vadeli bölgesel güvenliği sağlayan üretim ve ticareti sağlamak için kritik öneme sahiptir.

3.5. Gelişimsel Yardımlar İçin Bir Strateji

Bir Kuşak Bir Yol stratejisi, özellikle endojen ekonomik büyüme hareketliliğini teşvik etmek için Afganistan gibi zayıf, kırılgan ve çatışmaya etki eden ülkelere yardım etmeyi hedeflemektedir. 11 Eylül 2001’de gerçekleşen olaylar, dünyanın kırılgan devletlere verdiği önemi değiştirmiş olması mümkündür, ancak Afganistan’ın veya diğer kırılgan devletlerin savaşın yıktığı ekonomilerini yeniden kurma yaklaşımını değiştirmemiştir. Yeterli ekonomik gelişme olmadan, çatışma sonrası devletlerin çatışmaya geri dönme olasılığı yüksektir. Dış yardımdaki milyarlarca dolar, 2014’te çatışmaya geri dönülmesinin eşliğinde olduğu gibi Afganistan’dan ayrılmıştır. Afganistan’daki son on yılda uygulanan geleneksel kalkınma yardımı modeli, ülkeye “Herkeseye Uyan Tek Bir Boyut” yaklaşımı

uyguladığı ve ülkedeki kara ile çevrili coğrafya gibi özgün özelliklerini göz ardı ettiği için başarısız olmuştur. Donör programlar ise, ekonomik önlemlerin uygulamaya konması konusundaki kurumsal reformun fazla vurgulanması nedeniyle başarısız olmuştur. Bu, ülkenin dış yardıma olan bağımlılığını arttırdı ve vatandaşlarının büyük çoğunluğu için ekonomik koşullarını iyileştiremedi- hükümetlerine güvenlerini geri kazanmanın ve çatışmaların tekrar etmesini önlemenin ön şartıydı (Goodhand and Atkinson, 2001: 17-25).

Geleneksel kalkınma yardımı modeli neden Afganistan'ı stabilize etmekte başarısız oldu sorusunu cevaplayalım. Afganistan ekonomisinin önemli bir potansiyele sahip olduğu, ancak uluslararası bağışçılardan önderliğindeki geleneksel kalkınma yardım modelinin Afganistan'ı istikrar ve ekonomik uygulanabilirliği arttırmak için sürdürülebilir bir yola sokmadığını gösteren birçok göstergelere de sahiptir. Bu çalışma, yalnızca kırılgan ve çatışmalardan etkilenen devletlerin kalkınma modelinin Afganistan'da neden uygulanmadığını açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda bu. Başarısız devlet için başarılı bir stratejinin ne tür bir ihtiyaç duyulduğunun altını çizdiğine dair kanıtlar sunarak politika alanına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın ilerlemiş olduğu argümanı doğrularken, bulgular hem teorik hem de politika açısından kayda değer bir katkısı olmasını izin vermektedir (Rosenberger, 2013: 4-9).

Uluslararası bağışçıların son binyıl boyunca uyguladığı geleneksel kalkınma modeli “Herkes Uyan Tek Bir Boyut” yaklaşımı başarısız oldu, çünkü otoyollar, demiryolu ağları ve iletim hatları inşa etmek yerine yardım programları kuyu, klinik ve okullar inşa etti. Sonucusu açıkça önemli olsa da bu işler pahasına (parasına) yapılmamalıdır. Bunu, hükümetlerinin askeri çabaları, isyancılara karşı askeri çabalara ve isyanlarla mücadeleye vurgu yaparken gerçekleştirdi. Böylece, “açık tut- yap” terimlerinde bağışçı ülkeler belli başlı bölgeleri temizledi ve birkaç yıl boyunca bu bölgeleri isyancılardan uzak tutmayı başardılar; ancak, iş alanı yaratma, istihdam ve artan kişisel yaşam standartlarına yol açan varlıklar olan uygulanabilir işler, gerekli altyapı ve bölgesel ticaret anlaşmaları oluşturmak için kalkınma ajansları aracılığıyla başarısız oldular (Lei, 2018: 42-48).

“Bir kuşak bir yol” stratejisi, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in bir dizi ekonomik müdahalesini gerektirecek şekilde uluslararası toplum tarafından sağlan

bir şekilde desteklenmektedir. İstenilen ekonomik müdahaleler için üç müsaade kriteri belirlenmektedir, (1) Afganlar, Pakistanlılar ve Orta Asya'daki insanların yaşamlarını doğrudan ve açıkça iyileştirmek; (2) ekonomik stratejiyi askeri strateji ile aynı anda sürdürmek, böylece ikisi karşılıklı olarak pekişiyorlar ve (3) Afgan hükümetine, azalan askeri mevcudiyetten azalan hükümet gelirlerinin ve dış yardımın yerine geçecek bir gelir akışı sağlamaktadır.

“Bir kuşak bir yol” stratejisinin temelini oluşturan program politikası müdahaleleri, önerilen Donanım Altyapısı Projeleri için olanak sağlayan bir platform sağlama açısından kritik öneme sahiptir. Bu program müdahaleleri şunları içermektedir:

- A. Uygulamaya geçirilmek istenen faaliyetlere ve politika reformlarına destek sağlamak ve yeni transit ticaret anlaşmaları yapmak için Bölgesel Ticaret ve Transit Kolaylaştırmasını ve Afganistan ile Orta ve Güney Asya'daki komşuları arasında, iş yaratma, kamu geliri yaratma ve dengeli ekonomik büyümeyi teşvik etmesi gereken ticari faaliyetleri kolaylaştırmak;
- B. Özel Sektör Gelişimi, özel sektörde sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyümeyi teşvik etmek isteyen faaliyet ve politika reformlarını desteklemek, istihdam ve ticaret fırsatlarını arttırmak;
- C. Bölgesel İşgücü Piyasasının Geliştirilmesi, özellikle bölgesel pazardaki vasıflı işçiler, yatırımcılar ve tüccarlar için işgücü hareketliliğini arttırmaya yönelik faaliyetler ve politika reformları için destek sağlamak;
- D. Bölgede yasal göçü arttırmak için gerekli kuralları, düzenlemeleri ve prosedürleri geliştirmeyi amaçlayan faaliyetler ve politika reformları için destek sağlamak amacıyla Bölgesel Entegrasyon için Yasal, Politika ve Düzenleyici Reformlar;
- E. Ticari malların akışını düzenlemek ve kamu gelirini artırmak için Afganistan ile komşuları arasında gümrük ilişkilerini kolaylaştırmak ve geliştirmek isteyen faaliyet ve politika reformlarına destek sağlamak için Bölgesel Gümrük Uyumu.

“Bir Kuşak Bir Yol” stratejisinin bireysel donanım altyapısı projeleri hem niteliksel hem de niceliksel olarak uygulanabilirlik ve etkinliklerini belirlemek amacıyla değerlendirildi. Bu projelerin analizi, Afganistan'ın geleneklerinin ve

kültürünün ticareti nasıl etkilediğinin tam olarak anlaşılmasıyla birlikte, uygulanabilir bir reformu ulusal kalkınma stratejisinin uygulanması için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, özel sektör stratejisinin uygulanması için yatırım sağlanma olasılığı en yüksek alan olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, veriler “Bir Kuşak Bir Yol” Stratejisinin Afganistan’ı istikrara kavuşturmak ve Afganistan’ı bölgesel ve uluslararası pazarlara entegre etmek yoluyla ticareti artırarak sürdürülebilir ekonomik büyüme yaratmak için gerekli iş ve gelirleri üreteceğini göstermektedir. Afganistan’a önemli ölçüde azalmış dış kalkınma yardımı ve Afganistan’a askeri desteğin ortaya çıkmasıyla, Afganistan ‘Bir kuşak bir yol’ Stratejisi olmadan kendisini koruyamayacaktır (Godement and Kratz, 2015: 16-23).

“Bir Kuşak Bir Yol” sadece ekonomik bir strateji değil, aynı zamanda Afganistan hükümetinin ülke dışındaki bölge komşularına ve ülke içindeki bölge ve bölge meslektaşlarına karşı politik bir stratejidir.

SONUÇ

Potansiyel olarak zengin ama sözde fakir olan Afganistan; az gelişmiş ülkeler arasında eşsiz jeopolitik ayrıcalıklara sahip olma nedeniyle her zaman sömürgecilerin ilgisini çekmiştir. Bununla birlikte tarih boyunca ortaya çıkan iç çatışmalar sonucunda, İngiltere, Rusya ve Amerika gibi dış güçlerin müdahalesine maruz kalmıştır.

1980'lerde Sovyetler Birliği, komünist yanlısı Afgan rejimini istikrara kavuşturmak için önemli ekonomik kaynaklar sağladı ve ekonomik modellerini Afganistan'a ihraç etmiştir. Ancak zayıf bir devlet ve Afganistan'daki geleneksel kırsal ekonominin üstünlüğü bağlamında, Sovyet ekonomik modellerinin SSCB'dekinden daha az etkili olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle zarar veren rejimin toprak reformları ve çiftçileri kolektifleştirme çabalarıydı. Her iki girişim de geleneksel Afgan değerleri ile çarpıştı. Yukarıda tartışıldığı gibi, Sovyet direnişçilik stratejileri Afgan tarım sektörünü etkili bir şekilde tahrip etmiştir. Afganistan'daki Sovyet işgali sırasında kullanılan ekonomik politikalar, Afganistan hükümetin dış yardıma olan geleneksel bağımlılığını kıramadı. Gaz ve madencilik sektörlerini işletebilecek yerli vasıflı bir işgücü havuzu geliştirilmemesi, Afgan rejiminin ekonomik bağımlılığına da katkıda bulundu. Sovyet yardımının sona ermesi, yetersiz ekonomik ve mali politikalar rejimin çöküşüne neden olan faktörler idi. Afganistan devletinin tarihinde dış yardıma bağımlılık gibi bir zayıflığı var. Uzun vadede bu bağımlılığı çözmeden ve Afganistan'ın ekonomisini sağlam temellere sokmadan, Afganistan'ın istikrara kavuşması yönünde ilerleme kaydedilmesi zor görülmektedir. Daha fazla ekonomik bağımsızlık ve ülke çapında bölgesel pazar uyumunu sosyal yapısının inşasında başarılı bir araç olacaktır. Sovyet girişimleri, geleneksel Afgan değerleri ile çarpıştı ve kırsaldaki devlet meşruiyetini baltalamıştır. Afganistan, dış yardımlara daha az bağımlı hale gelmesini sağlayacak bir vergi matrahına sahip olup Afgan ticareti çeşitlendirilmelidir.

Dış ticarete doğal gaz satışından elde edilen gelirler 1986 yılına kadar Afgan devlet gelirinin önemli bir parçasıydı. Petrol ve doğal gaz endüstrilerinin gelişmesi Afgan ekonomisine fayda sağlama konusunda büyük bir potansiyele sahiptir.

Ülke 40 yıldır savaş halindedir. Aslında, Sovyetler Birliği istilası, bu yoksul ülkenin sosyo-ekonomik çekirdeğini neredeyse onarılamayacak kadar zarar vermiştir. 10 yıl süren Komünist rejimlerin ardından iki yıl süren savaş lordları ve altı yıl Taliban hakimiyeti ülkenin ekonomisini daha da mahvetmiştir. 9/11 trajedisi ABD'den Taliban ve El-Kaide'yi Afganistan'dan sürmeye ve eğitim tesislerini bombalamaya zorlamıştır.

2001 yılının sonunda, Birleşmiş Milletler çatısı altındaki ABD, Bonn Süreci ile geçici olarak bir hükümet kurdu. Fakat bu sadece büyük miktarda manipülasyon ortaya çıkarmıştır. Bu karmaşık koşullar kümesi göz önüne alındığında, Afganistan'ı yeniden inşa etmek için özel bir formül önermek çok zordur. Bununla birlikte, ülkenin zaman ve kaynak israfından daha fazla kaçınmasına yardımcı olacak ve uygun devlet inşası ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma için çerçeve yaratacak bir dizi pratik önlem alınabilir.

Afganistan'a 30 yıl süren sürekli ihtilaf nedeniyle verilen geniş çaplı zarar göz önüne alındığında, uluslararası müteahhitler tarafından sağlanan kaynakların çok büyük bir kısmı, şeffaflık eksikliği ve hükümette büyük yolsuzluk sonucu ekonominin iyileştirilmesi için basit bir reçete yoktur. Bununla birlikte, Afganistan'ın egemenliğine saygı göstermenin yanı sıra başarının en önemli ön şartı beşerî sermayeyi geliştirmek ve devletin kurumsal altyapısını daha da geliştirmek için en az zamanda önlem alması gerekmektedir.

Modern çağın bölgesel politik ve ekonomik durumu Afganistan'ı farklı şekillerde doğrudan etkileyebilir. Bu tezin odak noktası olarak, Çin'in "Bir Kuşak Bir Yol" Politikasının etkisini ve Afganistan'ın ekonomisi üzerindeki etkisini araştırdık. Tez aşamasında bu politikanın derinlemesine incelenir ve tüm yönleriyle değerlendirir. Afganistan'ın mevcut azalan ve ekonomik olarak yeterli olmayan altyapısını unutamadığımız halde, bu politikanın Afganistan üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri olacaktır. Sonuç olarak, Afganistan, Çin'in uyguladığı bu politikanın uygulanmasından sonra Afganistan pazarı dünya ekonomisine ve yurtdışındaki pazarlara bağlayabilecek doğrudan yararlanıcı olabilir. Bunu göz önüne alarak, aşağıdaki paragraflardaki maddeler Afganistan hükümeti için politika olarak açıklanmaktadır.

Politika Önerisi:

1. Afganistan için ilk öncelik barış yoluna geri dönmek. Afganistan, sivil gelişim konusunda şaşırtıcı bir tepki veren on yıllarca süren bir savaştan geçiyor. Barış süreci başarılı bir sonuçla sonuçlanmaz, ülkedeki kalkınma süreci oldukça hızlandırılacaktır.
2. Afganistan hükümeti, yolsuzluk seviyesini azaltmaya ve hukukun üstünlüğünü geliştirmeye daha fazla odaklanmalıdır. Bunun da kalkınma projelerinin uygulanması üzerinde etkisi olacaktır.
3. Afganistan'daki hükümet ve uluslararası toplumun son yirmi yılda en büyük amaçlarından biri, Afganistan'ı bölünmüş bir toplum statüsünden daha homojen bir sivil toplum biçimine bırakmaktır. Yapılan tüm çabalarda, yine de, hassas bölümler var. Bu nedenle, bu çabalar, konuyu kalkınma için yeterince yeterli bir biçimde ele almak için farklı çok boyutlu bakış açıları ödünç almalıdır.
4. Zayıf eğitim her zaman güvenlik, hükümet inşası, barış süreci, sivil ve politik gelişim için bir engel olmuştur. Ülkenin kalkınmasına ekonomik bir yaklaşım benimsemek için eğitim sistemi ve politikalarında reform yapılması gerekiyor. Afganistan'ın geleceği için önümüzdeki tüm adımlar için, ülkedeki eğitim seviyesi asgari zaman harcayarak çok büyük oranda artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Amstutz, J.Bruce (1986). The First Five Years of Soviet Occupation. Washington, D.C: National Defense University

Dupree, Louis (1974). Afghanistan. New Jersey: Princeton University Press.

Ghorjestani Mohammad Tawasoli (2015). Afghanistan Economy. Kabul. Farhang.

Lei, Zou (2018). The Political Economy of China's Belt and Road Initiative. Shanghai Administration Institute, China.

Popal, Karim. (2000). Afghnistan Economic summary. Kabul: Maywand.

C. Pevehouse, Jon and S. Goldstein Joshua (2016). International Relations. United States of America, Washington D.C.

Rotberg, I. Robert (2007). Building A New Afghanistan. Washington, D.C: Brookings Institution Press.

Sherlock, Jim and Reuvid, Jonathan (2004). The Handbook of International Trade: A Guide to the Principles and Practice of Export. Philadelphia, The Institute of Export.

Wahab, Shaista and Youngerman Barry (2007). A brief History of Afghanistan. New York: Infobase Publishing.

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Ahmed, Vaqar. (2010). Afghanistan–Pakistan transit Trade Agreement.

Bennett, Adam. (2005). Reconstructing Afghanistan. Washington, D.C: International Monetary Fund,

Goodhand, Jonathan and Atkinson, Philippa (2001). Conflict and Aid: Enhancing the Peacebuilding Impact of International Engagement. London, International Alert.

G. Rajan Raghuram (2011). Center for Global Development Working Paper, University of Chicago, (243).

Godement François, Kratz Agatha (2015). “One Belt, One Road” China’s great leap outward. London: The European Council on Foreign Relations.

Habova, Antonina (2015). Silk Road Economic Belt: China’s Marshall Plan, Pivot to Eurasia Or China’s Way of Foreign Policy. KSI Transactions on Knowledge Society, 8(1), 64-70.

Hogg Richard, Nassif Claudia, Osorio Camilo Gomez, Byrd William and Beath Andrew (2013). Afghanistan in transition: Looking beyond 2014. Washington, D.C: The World Bank.

Islamic Republic of Afghanistan (2010). Afghanistan National Development Strategy.

Joya, Omar, Khan Faruk (2014). Afghanistan Economic Update. Washington, DC: The World Bank.

Jones, Sophie (2010). Afghans in the UK. London, ICAR Population Guide.

Kuchins, C. Andrew. (2011). A Truly Regional Economic Strategy for Afghanistan. The Washington Quarterly, 34(2), 77-91.

Levin, Andrew. (2009). Agriculture and Stability in Afghanistan. Monograph Approval, Washington D.C: United States Army Command and General Staff College.

Maley, William. (2010). Afghanistan: an historical and geographical appraisal. International Review of the Red Cross, 92(880), 859-876.

Minkov, Anton and Smolyneec, Gregory. (2007). Economic Development in Afghanistan During the Soviet Period, 1979-1989. Centre For Operational Research and, Analysis Defense Research and Development Canada Ottawa (Ontario).

Nijssen, Stefanie. (2010). The Afghan Economy: A Brief History. Civil Military fusion center.

Obayd, Naqibullah (2017). 11 Eylül Saldırısı Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(9), 131-158.

Oglu Nasirov, Ahmed Yusif (2018). Importance of Silk Road in the International Trade. Argos.

Rosenberger, Leif (2011). Economic Transition in Afghanistan - How to Soften a Hard Landing. Strategic Studies Institute.

S. Frederick Starr and Andrew C. Kuchins. (2012). Finish the Job: Jump-Start Afghanistan's Economy. Silk Road Studies Program, Institute for Security and Development Policy.

T.C. Kabil Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği. (2017). AFGANİSTAN ÜLKE RAPORU. Ankara: T.C. Kabil Büyükelçiliği.

The World Bank. (2017). AFGHANISTAN DEVELOPMENT UPDATE. The World Bank Group.

Wily, Liz Alden (2003). Land rights in crisis: Restoring tenure security in Afghanistan. Kabul, Afghanistan Research and Evaluation Unit.

Zhao, Hong (2016). China's One Belt One Road: An Overview of the Debate. Singapore: ISEAS Yusof Ishak Institute.

Elektronik Kaynaklar

A.B.D. Savunma Bakanlığı. (2005). Afganistan'ın Beş Yılı. Kabil. <https://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/afganbesyil.pdf> adresinden alındı.

Afghanistans. (01, 02, 2019). Natural Resources. Afghanistans Web Site: <http://www.afghanistans.com/information/NResources.htm> adresinden alındı.

Coğrafya Dünyası. (02, 03, 2019). Siyasi. Coğrafya Dünyası: <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/afghanistan.htm> adresinden alındı.

Da Afghanistan Bank. (09, 15, 2019). Departments. Da Afghanistan Bank: <http://dab.gov.af/en/page/about-the-bank/departments/11010> adresinden alındı.

Da Afghanistan Bank. (03, 19, 2019). MonetaryPolicy Framework. Da Afghanistan Bank: <http://www.dab.gov.af/Monetary-Policy-Framework> adresinden alındı.

Economy Watch. (11, 23, 2018). Afghanistan Economic Structure. Economy Watch: http://www.economywatch.com/world_economy/afghanistan/structure-of-economy.html adresinden alındı.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. (09, 02, 2019). Afganistan Food and Agriculture Organization of the United Nations: <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries/afghanistan/> adresinden alındı.

Fulong, Liang (22,04, 2019) 央视发布权威“一带一路”版图 (Bir Kuşak Bir Yol resmi haritası açıklandı). http://www.guancha.cn/Neighbors/2015_04_13_315767_1.shtml adresinden alınmıştır.

Hkshalliance (19, 06, 2019). <http://www.hkshalliance.com/getimage/index/action/images/directShow/1/name/560e3683751f4.jpg> adresinden alındı.

Jacob L. Shapiro (06, 07, 2019). One Belt, One Road, No Dice. <https://geopoliticalfutures.com/one-belt-one-road-no-dice/> adresinden alındı.

Ministry of Mines and Petroleum. (08, 09, 2018). Oil and Gasresources. Ministry of Mines and Petroleum: <http://mom.gov.af/en/page/4788> adresinden alındı.

Ministry of Mines and Petroleum. (05, 03, 2019). Laws and Regulations. Ministry of Mines and Petroleum: <http://mom.gov.af/en/page/3993/3994> adresinden alındı.

Ministry of Commerce People's Republic of China. (19, 04, 2019). Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu: <http://www.mofcom.gov.cn/article/i/dxfw/jlyd/201601/20160101243342.shtml> adresinden alındı.

Nations Encyclopedia. (07, 06, 2018). Afghanistan Economic sectors. Nations Encyclopedia: <https://www.nationsencyclopedia.com/economies/Asia-and-the-Pacific/Afghanistan-ECONOMIC-SECTORS.html> adresinden alındı.

Sadat, Sayed Khodabordi (03, 06, 2017). Anadolu Ajans. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afganistanda-issizlik-yuzde-40a-yukseldi/764947> adresinden alındı.

Shafaie, Mohammad zia (25, 12, 2018). Academia: https://www.academia.edu/10781317/AFGHANI_DEVALUATION_WINNERS_AND_LOSERS adresinden alındı.

Statista. (05, 02, 2019). Inflation rate in Afghanistan. Statista: <https://www.statista.com/statistics/262062/inflation-rate-in-afghanistan/> adresinden alındı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (06, 09, 2018). Dış Politika. T.C. Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa> adresinden alındı.

The Global Economy. (23, 11, 2018). Inflation. The Global Economy: <https://www.theglobaleconomy.com/Afghanistan/Inflation/> adresinden alındı.

Top China Travel (05, 06, 2019). One Belt One Road Initiative. <https://www.topchinatravel.com/silk-road/one-belt-one-road.htm> adresinden alındı

World Bank. (03, 12, 2018). Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=AF> adresinden alındı.

World Bank. (13, 12, 2018). Industry (including construction), value added (% of GDP). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?locations=AF> adresinden alındı.

World Bank. (03, 02, 2019). GDP (current US\$). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=AF> adresinden alındı.

World Bank. (07, 03, 2019). Services, value added (% of GDP). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS?locations=AF> adresinden alındı.

World Bank. (23, 04, 2019). GDP growth (annual %). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=AF> adresinden alındı.

World Bank. (19, 05, 2019). GDP per capita (current US\$). World Bank: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=AF> adresinden alındı.

Worldometers (08, 04, 2019). Population. Worldometers: <https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/> adresinden alındı.

Xinhua (06, 06, 2019). Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/20/c_136380414.htm adresinden alındı.

Ycharts. (28, 01, 2019). Afghanistan Unemployment Rate_annual. Ycharts: https://ycharts.com/indicators/afghanistan_unemployment_rate_annual adresinden alındı.

